

PRÁVNICKÉ LISTY

2/2021

Vědecké odborné články

Ján Jesenský, jeho přínos pro kriminalistiku

Španielska conquista Ameriky a princíp prvotnej okupácie

K problematice činnosti spolku a jeho rozpuštění v období 1. ČSR

*Augustín Ráth – prvý dekan Právnickej fakulty Univerzity Komenského
(K storočnici založenia právnickej fakulty)*

Recenze

Z vědeckého života

**FAKULTA PRÁVNICKÁ
ZÁPADOČESKÉ
UNIVERZITY
V PLZNI**

 Wolters Kluwer | ASPI

PRÁVNICKÉ LISTY

2/2021

OBSAH

Slovo na úvod

<i>JUDr. PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.</i>	3
---	---

Vědecké odborné články

Ján Jesenský, jeho prínos pro kriminalistiku <i>prof. PhDr. Jiří Straus, DrSc.</i> <i>Fakulta právních a správních studií, Vysoká škola finanční a správní, Praha</i> <i>doc. JUDr. Mgr. František Vavera, Ph.D., LL.M.</i> <i>Fakulta právnická, Západočeská univerzita v Plzni</i>	4
Španielska conquista Ameriky a princíp prvotnej okupácie <i>doc. JUDr. Peter Vyšný, PhD., Ph.D.</i> <i>Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave, Slovensko</i>	8
K problematice činnosti spolku a jeho rozpuštění v období 1. ČSR <i>Mgr. Roman Matoušek</i> <i>Fakulta právnická, Západočeská univerzita v Plzni</i>	14
Augustín Ráth – prvý dekan Právnickej fakulty Univerzity Komenského (K storočnici založenia právnickej fakulty) <i>doc. JUDr. Jozef Vozár, CSc.</i> <i>Ústav štátu a práva Slovenskej akadémie vied v Bratislave, Slovensko</i>	17

Recenze

Stanislav Balík, Stanislav Balík ml., Stanislav Balík jr. Právní dějiny mimoevropských zemí (stručný nástin) <i>prof. PhDr. Josef Opatrný, CSc.</i>	23
Václav Liška (ed.) Jiří z Kunštátu a na Poděbradech 1420 <i>Mgr. Ing. Jiří Tobíšek</i>	24

Z vědeckého života

Životní jubileum prof. Jana Hurdíka	26
Vzpomínka na JUDr. Simonu Stočesovou	28
Česká advokátní komora uspořádala ve spolupráci s Asociací Masaryk úspěšnou konferenci v Paříži	29
Naděje právní vědy 2021	30
XVII. konference o historii advokacie – tentokrát virtuální	31

Předseda redakční rady

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.

Interní členové

prof. JUDr. et PhDr. Karolina Adamová, CSc., DSc., prof. JUDr. Miroslav Bělina, CSc., prof., prof. zw., Dr. et Mgr. Ing. Alexander Bělohávek, dr. h. c., doc. JUDr. František Cvrček, CSc. (místopředseda redakční rady), doc. JUDr. Tomáš Dvořák, Ph.D., doc. JUDr. Monika Forejtová, Ph.D., JUDr. Vilém Knoll, Ph.D., prof. JUDr. Martin Kopecký, CSc., JUDr. Tomáš Louda, CSc., prof. JUDr. Jan Musil, CSc., doc. JUDr. Jan Pauly, CSc. (místopředseda redakční rady), doc. JUDr. Jarmila Pavlátová, CSc., prof. JUDr. Václav Pavlíček, CSc., dr. h. c., prof. JUDr. Přemysl Raban, CSc., JUDr. Petra Hrubá Smržová, Ph.D., doc. PhDr. Lukáš Valeš, Ph.D.

Externí členové

prof. JUDr. Vladimír Babčák, CSc. (PF UPJŠ Košice), JUDr. Eduard Barány, DrSc. (ÚŠP AV SR), prof. Gad Barzilai (Faculty of Law, University of Haifa), prof. JUDr. Jan Dvořák, CSc. (PF UK Praha), Dr. Karim Eshragh (Public International Law Expert, Hague), doc. PhDr. Vlastimil Fiala, CSc. (PF UPOL), prof. JUDr. et PhDr. Tomáš Gábriš, Ph.D. LL.M., MA (PF TU), doc. JUDr. Tomáš Gřivna, Ph.D. (PF UK Praha), JUDr. Ondřej Hamulák, Ph.D. (PF UPOL), prof. Dr. Ivan Halász, Ph.D. (Ústav právních věd, Maďarská akademie věd), doc. JUDr. Helena Hofmannová, Ph.D. (PF UK Praha), prof. Mahulena Hofmannová, CSc. (Faculty of Law, Economics and Finance, University of Luxembourg), prof. JUDr. Ján Husár, CSc. (PF UPJŠ Košice), Mgr. Jakub Charvát, Ph.D. (MUP), doc. JUDr. Jiří Jirásek, CSc. (PF UPOL), Dr. h. c. mult. prof. JUDr. Mojmir Mamojka, CSc. (PF UBB), dr. hab. Marian Małecki, prof. UJ (WPiA UJ Kraków), Dr. Damian Mather (School of Law, Manchester Metropolitan University), prof. dr. hab. Jerzy Menkes (Szkoła Główna Handlowa w Warszawie), doc. JUDr. et PhDr. Lucia Mokrá, Ph.D. (Fakulta sociálních a ekonomických věd, UK Bratislava), prof. JUDr. Marie Karfíková, CSc. (PF UK Praha), prof. Paul Okojie, dr. h. c. (School of Law, Manchester Metropolitan University), doc. JUDr. Mgr. Andrea Olšovská, Ph.D. (PF TU), prof. Elena D'Orlando (Dipartimento di scienze giuridiche, Università Degli di Udine), doc. JUDr. Vladimír Pitra (MUP), doc. JUDr. Lenka Pítrová, CSc. (PF UK Praha), Dr. Fabio Trabucco Ratto (Università Ca' Foscari di Venezia), prof. Dr. iur. Gerald G. Sander (Hochschule für öffentlicher Verwaltung und Finanzen Ludwigsburg), Dr. Lucca Savino (Dipartimento di Scienze Politiche e Sociali, Università di Trieste), prof. JUDr. Vladimír Sládeček, DrSc. (PF UK Praha, ÚS ČR), doc. JUDr. Václav Stehlík, Ph.D., LL.M. (PF UPOL), prof. PhDr. Jiří Straus, DrSc. (VŠFS Praha), prof. JUDr. Jozef Suchoža, DrSc. (PF UPJŠ Košice), doc. et doc. JUDr. Naděžda Šišková, Ph.D. (PF UPOL), doc. JUDr. Mgr. Martin Škop, Ph.D. (PF MU Brno), doc. JUDr. et PhDr. Adriana Švecová, Ph.D. (PF TU), prof. JUDr. Ladislav Vojáček, CSc. (PF MU), dr. hab. Andrzej Wrzyszczy, prof. nadzw. (WPiA UMCS Lublin)

Výkonný redaktor: doc. JUDr. Antonín Lojek, Ph.D.

Odpovědný redaktor: PhDr. Mgr. Marie Novotná

Vydává Fakulta právnická Západočeské univerzity v Plzni se sídlem Sady Pětatřicátníků 14, 301 00 Plzeň 3 ve společnosti Wolters Kluwer ČR, a. s.

Adresa redakce: Wolters Kluwer ČR, a. s., U nákladového nádraží 10, 130 00 Praha 3, tel. 246 040 417, www.wolterskluwer.cz

Příspěvky do časopisu zasílejte na tyto e-mailové adresy: lojek@kpd.cz; marie.novotna@wolterskluwer.com
Pokyny pro autory na: www.fpr.zcu.cz

Časopis vychází dvakrát ročně, číslo 2/2021. Toto číslo bylo dáno do výroby 1. 12. 2021, den vydání je 22. 12. 2021.
Cena ročního předplatného je 500 Kč (vč. DPH).

Vydávání povoleno Ministerstvem kultury pod číslem MK ČR E 22756. ISSN 2533-736X.

Názory obsažené v jednotlivých příspěvcích v tomto časopisu jsou pouze osobními názory autorů a nejsou názory Fakulty právnické ZČU v Plzni ani institucí nebo orgánů, v nichž jednotliví autoři pracují nebo je reprezentují. Publikované příspěvky nemusí vyjadřovat ani názory jednotlivých členů redakční rady.

Sazba: Serifa®

Tisk: Serifa®

Informace o předplatném a distribuci: tel. 246 040 417, e-mail: marie.novotna@wolterskluwer.com
www.wolterskluwer.cz/obchod

Všeobecné obchodní podmínky: www.wolterskluwer.cz/obchod

Časopis je dostupný na: www.fpr.zcu.cz a v systému ASPI

Vážené čtenářky, vážení čtenáři,

dostává se vám do rukou desáté číslo časopisu Právnické listy. Podruhé přinášíme „Slovo na úvod“, a to shodou okolností 160 let poté, kdy zakladatelé nejstaršího dosud vycházejícího středoevropského právnického časopisu Právník zahájili jeho vydávání dodnes inspirujícím úvodníkem „Naše úloha“. Z textu si dovoluji ocitovat:

„Vytknuvše sobě založením ‚Právníka‘ úlohu velkou a v našich dosavadních okolnostech velmi nesnadnou, nadějeme se, že se podniknutí naše se všestrannou podporou a s účastenstvím právnického obecnstva nemine, bez čehož bychom ovšem cíle žádoucího naprosto dosáhnouti nemohli. Avšak pevně důvěřujeme ve šťastný zdar, nebo na pouhé již ohlášení podniknutí, našeho v listech veřejných přihlásilo i přihlašuje se potud nemálo statných spolupracovníků ze všech končin vlasti!“

Vzato z tohoto zorného úhlu, mohou Právnické listy především poděkovat „právnickému obecnstvu“ za zájem o náš časopis, spolupracovníkům, a to nejen „ze všech končin vlasti“, za příspěvky, které tematicky pokrývají prakticky všechna právní odvětví, jakož i – řečeno slovy právního romanisty Leopolda Heyrovského – „nauky, které se zabývají právem, nehledíce k cílům praktickým, jako dějepis právní, právní věda srovnávací a právní filosofie“.

Právnické listy tak ve svých prvních deseti číslech přinesly 45 odborných vědeckých článků autorů z České republiky, Slovenska, Polska, Maďarska, zprávy z vědeckého života a řadu recenzí.

V prvním „Slově na úvod“ děkan Fakulty právnické ZČU v Plzni a předseda redakční rady Jan Pauly uvedl, že „jednotlivá čísla sice zpravidla nebudou mít žádný společný užší obsahový jmenovatel, přesto nelze vyloučit, že čas od času bude některé z čísel věnováno pouze určitému tematickému okruhu“. Desáté číslo Právnických listů je pak v tomto směru prvním pokusem o monotematicky laděné, na právní dějiny zaměřené vydání.

Před více než půldruha stoletím vydavatelé Právníka ubezpečovali „vážené Čtenářstvo své, že se vynasnažíme, aby vyhověl, seč síly budou, všem přáním a potřebám obecnstva právnického. Snaha naše i vůle jest zajisté dobrá; pakli všude nestačíme, budiž nedostatek ten omluven tím, že nám nemalé obtíže překonati, jest. – Jsme si toho úplně vědomi, že mnohá zajisté chvíle uplyne do okamžení toho, v němž se k dokonalosti přiblížíme, a mnoho že nám bude vykonati, než nám bude popřáno zvolati: ‚Dokonáno jest!‘.“

Tak jest tomu i v našem případě.

*JUDr. PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
děkan*

Fakulta právnická, Západočeská univerzita v Plzni

Ján Jesenský, jeho přínos pro kriminalistiku

prof. PhDr. Jiří Straus, DrSc.

Fakulta právních a správních studií, Vysoká škola finanční a správní, Praha

doc. JUDr. Mgr. František Vavera, Ph.D., LL.M.

Fakulta právnická, Západočeská univerzita v Plzni

Abstrakt: Článek pojednává o významné osobnosti soudního lékařství Jáně Jesenském, který provedl v roce 1600 v Praze veřejnou a tiskem dokumentovanou pitvu lidského těla. Význam veřejné pitvy v Praze je nutno vidět v historickém kontextu. Šlo o nespornou snahu pozdvihnout lesk pražského Karlova učení a vrátit universitu do svazku významných evropských učilišť. Vědecký význam uskutečněné pitvy byl minimální, ale význam společenský byl enormní. Díky Jesenskému byla pitva, potažmo ohledání mrtvol, začleněno do trestního procesu. V článku se autoři snaží přiblížit život Jána Jesenského a jeho přínos pro rozvoj kriminalistiky.

Abstract: The article deals with an important figure of forensic medicine, Ján Jesenský, who dissected a human cadaver on a public and press-documented performance in Prague in 1600. The importance of a public dissection in Prague can be seen mainly in historical context. It was an indisputable effort to raise the importance of Charles University in Prague and its return to a union of an important European state-governed educational institutions. The scientific significance of the dissection was overshadowed by the social impact. Thanks to Jesenský, the cadaver dissection, and therefore the autopsy, was included in the criminal process. The authors of this article bring closer the life of Ján Jesenský and introduce his contribution to the criminalistics development.

Klíčová slova: soudní lékařství, pitva, Jan Jesenius, lidské tělo, mrtvola, kriminalistika

Key words: forensic medicine, dissection, Ján Jesenský, human body, cadaver, criminalistics

Úvod

Když se řekne jméno Ján Jesenský, skoro každý si vybaví veřejnou pitvu v českých zemích, která se uskutečnila v roce 1600 a byla jedním z kroků ke vzniku soudního lékařství. Propojení soudního lékařství a kriminalistiky je dlouhodobé, staletími propojené a má společný společenský význam a účel. Soudní lékařství, které se též využívá při vyšetřování trestných činů, je těsně spjato s kriminalistikou, ovšem tento vědní obor neztratil svůj samostatný charakter přírodní vědy. Je to tím, že otázky řešené soudním lékařstvím (jakož i ostatních forenzních disciplín) při vyšetřování trestných činů patří zpravidla k základním úkolům této vědy. Tuto povahu mají například otázky příčin smrti a jejich znaků na těle, mechanismu tělesných poškození, vlivů různých faktorů na životní funkce atd. Odrhnout řešení těchto otázek od lékařství není možné. Proto soudní lékařství existuje ne jako odvětví kriminalistiky, kriminalistické techniky, ale jako odvětví obecného lékařství¹.

Stručné curriculum vitae

Ján Jesenský, známý také jako Jan z Jesenu, či latinsky zvaný Jan Jessenius, byl významný slovenský lékař, po-

litik a filozof. Narodil se 27. prosince 1566 ve Vratislavi (dnes Wrocław, Polsko) do rodiny evangelíků, kteří patřili ke šlechtě, ale žili spíše měšťanským životem, neboť se svým majetkem nevyrovnali tehdejší šlechtě slezské metropole. Předkové Jesenského pocházeli ze středoslovenského Turce² a svým jménem byli spjatí s vesničkou Horní Jaseno. V roce 1562 dostali Jesenští od krále Ferdinanda svůj znak s jasanem³.

Ve Vratislavi vystudoval Ján Jesenský Alžbětino gymnázium, poté studoval filozofii a medicínu na univerzitě v německém Wittenbergu (od roku 1583). Ve studiích pokračoval na univerzitě v Lipsku (od roku 1585) a poté v italské Padově (od roku 1588). Roku 1587 obhájil disertaci nazvanou „Zda jsou lidské duše smrtelné“. Od roku 1588 studoval v Padově (Padova, dnes město v severní Itálii), kde měl možnost setkat se s mnoha věhlasnými lékaři té doby. Dnešními slovy by se dalo říct, že byl „v centru dění“. Padovská univerzita je jednou z nejstarších na světě a samotné město v 13. a 14. století patřilo k centru humanity a vědy. V roce 1591 zakončil studia doktorátem medicíny (za spis „O onemocnění žluči při třídenní zimnici“), současně získal i doktorát z filozofie (za práci „O nároku lidu na odpor proti tyranům“). Za zmínku stojí, že titul doktora filozofie je ale Jesenskému přiznán až univerzitou v Praze. Univerzita v Padově (ka-

¹ Více viz PJEŠČAK, J. *Kriminalistika*. Praha: Naše vojsko. 1. vydání, 1966, s. 10.

² Dnes region Turiec (střední Slovensko, okolí města Martin).

³ POLIŠENSKÝ, J. Jan Jesenský – Jessenius. *Svobodné slovo*. Praha: 1965, s. 13.

tolická) mu jej jako evangelíkovi přiznat odmítla⁴. V roce 1594 se Jessenius stal profesorem chirurgie a krátce nato i anatomie, o tři roky později děkanem lékařské fakulty, a nakonec i rektorem celého vysokého učení v Praze.

Po návratu do polské Vratislavi působí Jessenius jako lékař, poté jako profesor anatomie a chirurgie na univerzitě v saském Wittenbergu (od roku 1597 je jejím rektorem). Zároveň je ve službách sasko-výmarského kurfiřta Friedricha Viléma jako dvorní lékař. Jesseniova ctižádost se zde naplno projevila, neboť po necelých dvou letech stanul v čele Wittenberské univerzity coby její rektor a v této funkci sepsal četná filosofická a lékařská díla. Finance na jejich vydání získal sňatkem s bohatou Marií Felsovou, kterou si vzal ještě ve Vratislavi⁵. Manželka Marie zemřela v roce 1612.

Do Prahy přijel Ján Jesenský v roce 1600 a v Rečkově koleji je Jesseniem provedena první veřejná pitva lidského těla v Praze. Pitváno je tělo oběšence, popis pitvy pak vydá Jesenský v roce 1601 v devíti přednáškách pod názvem „*Anatomiae Pragae anno MDC solenniter administratae historiai*“. V roce 1601 vydal několik dalších odborných spisů, a to *Chirurgické učení*, *Traktát o kostech* a práci o diagnostice nazvanou *Semeiotiké*. Je také autorem spisů *O krvi*, *O moru* a *O duši a lidském těle*.

Necelé dva roky uplynuly od pražské pitvy a Jessenius byl pozván na pražský dvůr, kde se stal lékařem. Nicméně se mu nepodařilo dosáhnout mety nejvyšší, a sice stát se osobním lékařem císaře Rudolfa II. A tak v roce 1608 odešel z Prahy a usadil se v Bratislavě, když pochopil, že na pražském dvoře za vlády Rudolfa II. se mu nebude dařit.

V roce 1608 Jesenský Prahu opouští a vstupuje jako osobní lékař do služeb bratra Rudolfa II., Matyáše. Ve službách uherského krále a budoucího habsburského císaře je až do roku 1612. V roce 1617 se Jesenský vrátil do Prahy a byl zvolen rektorem univerzity a v roce 1618 se pak stává profesorem historie. Jeho funkce rektora je ale spíše diplomatická než reprezentativní, vědecká či pedagogická (jak ji známe dnes).

V březnu roku 1618 je Jesenský v uherském Prešpurku (dnešní Bratislava) zatčen a převezen do Vídně, kde je pak až do prosince 1618 vězněn. Po propuštění a návratu do Prahy se vrací na rektorský post pražské univerzity. Z této pozice se stává vůdčí osobností stavovské reformace. Při korunovaci Friedricha V. Falckého českým králem v roce 1619 pak Jessenius pronáší slavnostní řeč, nového krále doprovází jako delegát českých stavů při jeho jednáních na Moravě a ve Slezsku, později vede samostatné diplomatické mise do Uher.

Po bitvě na Bílé hoře a nástupu císaře Ferdinanda II. Habsburského na český královský trůn je Ján Jesenský zatčen a odsouzen k trestu smrti. Dne 21. června roku 1621 je spolu s dalšími šestadvaceti „českými pány“ popraven sekýrou kata Jana Mydláře, když mu byl předtím vyříznut jazyk. Jeho hlava, společně s hlavami dalších jedenácti po-

pravených je pak pověšena na pražské Staroměstské věži, kde je až do roku 1631, kdy je umístěna v Týnském chrámu.

Veřejná pitva v Praze

Ján Jesenský se ve své době zařadil mezi nejpopulárnější lékaře tehdejší doby – zejména proto, že provedl v české metropoli první veřejnou a tiskem dokumentovanou pitvu lidského těla. Nejednalo se však o první veřejnou zadookumentovanou pitvu v našich zemích. Ta proběhla o pár let dříve, 28. listopadu 1594 v Brně, kdy ji provedl Šimon Grynaeus. Nicméně pitva vykonaná Janem Jesenským byla a je mnohem známější a má mnohem širší dopad. Pitva byla započata 8. června a ukončena 12. června 1600, za velké účasti obecnstva v čele s kancléřem Lobkovicem v Rečkově koleji (u kostela svatého Štěpána Menšího v Praze na Starém Městě). Při pitvě mu asistovali dva lékaři, a to Adam Zalužanský ze Zalužan a Adam Hubert z Riesenpachu. Jesseniovi pomáhali a vše připravili, například též vyplatili mrtvolu muže, aby měl Jessenius co pitvat. V té době byl Jessenius profesorem anatomie a chirurgie v Německu⁶, kde provedl již řadu pitev. Popis pitvy zpracoval Jessenius ve spise *Anatomiae, Pragae, Anno M.D.C. abs se solenniter administratae historia*, který vydal v univerzitním městě Wittenbergu. Dnešním jazykem bychom mohli říci, že se jednalo o čtivou a poutavou popularizační knihu, ve které se autor vyvaroval uvádění mnoha odborných termínů, aby ji zpřístupnil laické veřejnosti. Nutno ovšem poznamenat, že její vědecký přínos pro anatomické poznání byl minimální.

Pětidenní pitvu těla v Praze popraveného muže zahájil Jessenius ve čtvrtek 8. června 1600. Zhlédlo ji přes tisíc vědychtivých lidí, ať již vzdělců, nebo pouze zvědavých měšťanů a učenců. Jessenius se na jejím počátku omluvil, že se pitva koná v létě, a tudíž ji bude doprovázet nepříjemný puch. Pitva trvala čtyři dny do 12. června, což nebylo pro přihlížející příjemné vzhledem k tomu, že v této době nebylo běžné používání konzervačních prostředků. Proto se většina pitev prováděla v zimních měsících, kdy byly tyto problémy eliminovány za pomoci přírody. Dokonce i Jessenius se v úvodním slově k obecnstvu zmiňuje o tom „jak je pro toto cvičení nevhodná sama doba“⁷. Vystává otázka, proč trvala pitva několik dnů. To po pravdě řečeno nedokážeme v dnešní době říci. Lze si to snad vysvětlit tím, že přihlíželi v podstatě laici, pozvaní šlechtici, od kterých se očekávalo, že by nějakým způsobem mohli finančně přispět na znovuoobnovení lékařské fakulty. Byli tam i studenti, ovšem nikoliv medicíny, ale artistické fakulty, která jediná v Praze zbyla. Pravděpodobně se rovněž počítalo s tím, že tito laici nevydrží sledovat pitvu celý den, proto to bylo asi rozdělené⁸. V letech 1604 a 1605 pak

⁴ Dostupné z: <http://zivotopisyonline.cz/jan-jesensky-27121566-2161621-lekar-dvou-cisaruv> [online]. [cit. 2020-12-13].

⁵ PONDĚLÍČEK, R. *Jan Jesenský – Jessenius*. Praha: Bakalářská práce, FF UK, 2009, s. 41.

⁶ Vědecké hodnosti tehdy, ale někde i dnes, jsou spjaty přímo s danou univerzitou a místem. Tedy nebyl automaticky Jessenius profesorem v Praze.

⁷ JESENIUS, J. *Průběh pitvy jím slavnostně provedené v Praze L.P. MDC, k níž byl přičleněn traktát o kostech*. Praha: Karolinum, 2004, 397 s.

⁸ Dostupné z: <https://cesky.radio.cz/jan-jesenius-provedl-pred-420-lety-v-praze-prvni-verejnu-pitvu-8682673> [online]. 2020

proběhly v Praze další dvě pitvy, které vedl opět Jessenius. Jednalo se o pitvy novorozence a mladé ženy⁹.

Technicky byla pitva pouhou demonstrací spěšně vyňatých orgánů a končetin zbavených kůže. Popis pitvy zpracoval Jesenský až v roce 1601, několik měsíců po pitvě, za svého pobytu ve Wittenbergu. Elegantní latinský text je prokládán bajkami, citáty z bible a ze starších autorů. Podání je plastické, jako by autor právě předváděl jednotlivé orgány. V knize nejsou z hlediska tehdejší anatomie chyby, ale také nic nepřináší.¹⁰

Význam Jeseniovy pitvy je nutno vidět v historickém kontextu. Šlo o nespornou snahu pozdvihnout lesk pražského Karlova učení a vrátit universitu do svazku významných evropských učilišť. Doba i další Jeseniovy životní osudy neumožňovaly více¹¹.

Jesenského dílo týkající se jeho pražské pitvy pochází z roku 1601 a poprvé vyšlo ve Wittenberku pod názvem *Anatomiae Pragae*. Jedná se o důkladný popis právě proběhlé pitvy psaný podle tehdejších zvyklostí. Je nutno poznamenat, že toto dílo nebylo ani tak učebnicí, jako spíše popularizačním spiskem velebicím studium lidského těla. V době, kdy proběhla pražská pitva, přerušila lékařská fakulta při Karlově univerzitě svou činnost, takže veřejná pitva měla spíše povzbudit v mocných lidech té doby zájem o lékařství a posílit tak pozici lékaře ve společnosti¹². Jessenioví nešlo o zkoumání nových věcí, spíše se snažil popsat pitvu širšímu publiku.

Pitva je popsána v již zmiňované publikaci *Anatomie Pragae*. Její výňatek je následující¹³:

Výkon první začíná tím, co bychom dnes nazvali makroskopické pozorování, tedy základní orientaci nad danou částí lidského těla. Při popisu břicha na první pohled zaráží velký rozsah pojmů, které se k břichu, a jak později zjistíme nejen k němu, váží. Jessenius například vyjmenoval nejméně čtyři názvy pro tzv. spodní část břicha, tedy místo od pupku k ohanbí. Jak dále uvidíme, je to jev naprosto běžný, neboť i v dalších kapitolách vyjmenovává více termínů pro stejnou část, a navíc uvádí i etymologii daného termínu, povětšinou s ohledem na dnešní poznatky mylnou. Po úvodním seznámení se s termíny pokračuje Jessenius na kůži. Právě kůži věnuje podrobněji, rozděluje ji na vnitřní a vnější.

Druhý výkon se týká břišní dutiny a jejích orgánů, které Jessenius podrobněji rozvádí nejen z makroskopického hlediska, ale snaží se divákům přiblížit také jejich funkci. První na řadě je předstěra a okruží, jejichž stavbu a vzhled

popsal Jessenius poměrně přesně. Popisuje i dosti přesně střeva a žaludek.

Třetí výkon začíná rozbořem jaterní tkáně (jater) a zde se naplno projevuje Jesseniovo předchozí studium, protože játra řadí v intencích poznatků počínajícího XVII. století k orgánům krvetvorným.

Čtvrtý výkon se věnuje pohlavním orgánům, zde ovšem pouze mužským (spermatickým cévám, varlatům, penisu).

Pátý výkon začíná pitvou hrudníku a postupuje od nejsvrchnějších vrstev k těm nejspodnějším. Jessenius záměrně vynechal popis žeber a kůže.

Šestý výkon se týká krku a krčních útvarů, a to jak povrchových, tak i těch hlubokých. Jessenius sice tuto kapitolu, dle předmluvy, věnuje krku, tedy útvaru, který „spojuje hlavu s trupem a tvoří mezi nimi významnou dutinu“.

Sedmý výkon je věnován popisu hlavy a útvarů na ní, mezi které ovšem nespádají smyslové orgány, respektive oči a uši, kterým Jessenius věnoval samostatný Osmý výkon. Co se týče lebky, té se Jessenius věnoval až ve svém spisku „*De ossibus*“, takže ani ta zde není zastoupena. Hlava začíná popisem vlasaté části a dále kůže, která tento orgán kryje. Tato kůže je zvláštní svou stavbou a uspořádáním a Jessenius ji dělí na „pokožku, kůži a masitý polštář“.

Osmý výkon se celý týká smyslů, tedy zraku a sluchu. První na řadě je oko nazývané Jesseniem orgánem, který může „s použitím světla rozlišovat život od temnoty a smrti“, a z této věty jasně vyplývá, jak velkou důležitost neporušené zrakové funkci nejen Jessenius kladl.

Devátý výkon je věnován obličejí. Popisuje čelo, obočí, tvář, rty (včetně vousů), nos, nozdry, jazyk a další.¹⁴

Pitvu provedenou Janem Jeseniem zkoumala, byla jí přítomna a zejména ji i podporovala řada osob, převážně z tehdejší odborné veřejnosti, což dokládá i předmluva (předmluvy, úvodní slova) k vydané publikaci o průběhu pitvy. Celkově však možno konstatovat, že vědecký přínos této pitvy byl malý. Přesto má Jesenského pražská pitva velký historický význam, neboť v rozporu s názorem církve se Jesenský nebál veřejně pitvat lidské tělo a hledat vysvětlení poruch jeho činnosti ve změnách jeho hmotného podkladu.

První pitva v Praze a její význam

Význam první veřejné pitvy v Praze (první veřejná pitva v českých zemích byla vykonána již v roce 1594 v Brně) je možné hledat v několika směrech. Zejména se jednalo o prolomení určitého „tabu“ tehdejšího veřejného mínění, ale zejména o silnou propagaci vědeckého bádání tehdejší doby. Jeho aktivity lze považovat za významný faktor, který napomohl k propagaci a rozvoji soudního lékařství.

Soudní lékařství je samostatným lékařským vědním oborem, který vedle vlastních metod a poznatků používá i metod a poznatků jiných morfologických, dynamických a klinických odvětví lékařské vědy (zejména patologie, ana-

[cit. 2020-12-10].

⁹ PONDĚLÍČEK, R. *Jan Jesenský – Jessenius*. Praha: Bakalářská práce, FF UK, 2009, s. 13.

¹⁰ Dostupné z: <https://anat.lf1.cuni.cz/historie/historie1.php> [online]. [cit. 2020-12-20].

¹¹ Dostupné z: <https://anat.lf1.cuni.cz/historie/historie1.php> [online]. [cit. 2020-12-20].

¹² PONDĚLÍČEK, R. *Jan Jesenský – Jessenius*. Praha: Bakalářská práce, FF UK 2009, s. 14.

¹³ Průběh pitvy je v českém (latinském) překladu a byl sepsán a vydán v publikaci: *Jan Jessenius z Jaseně průběh pitvy jím slavnostně provedené v Praze L. P. MDC, k níž byl přičleněn traktát o kostech*.

¹⁴ Využito viz BOROVSANÝ, L. *Jan Jessenius z Jaseně průběh pitvy jím slavnostně provedené v Praze L. P. MDC, k níž byl přičleněn traktát o kostech*. Praha: Karolinum, 2004, 645 s.

tomie, chirurgie a traumatologie, porodnictví, biochemie, genetiky aj.), případně i metod a poznatků jiných biologických, přírodních a technických věd. Soudní lékařství se významně podílí na posuzování, rozbořech a prevenci nedostatků v poskytovaných zdravotnických službách a prevenci lékařských chyb.¹⁵

Jeseniovův počín je nutno vztáhnout na dobu, kdy byla provedena pitva. Z hlediska trestního řízení se jedná o započetí doby inkvizičních procesů. Právo do té doby, tedy z pohledu trestního procesu zejména, bylo rázu výlučně slovanského, ovšem ustupoval formám procesu římsko-kanonického, jenž byl recipován jednak právu německému. Právě po Bílé Hoře, v roce 1627 pro Čechy a v roce 1628 pro Moravu, bylo schváleno obnovené zřízení zemské (za habsburského císaře Ferdinanda II).¹⁶

V rámci trestního procesu za Rakouska Uherska bylo ohledání mrtvol, včetně pitvy, důležitým soudním důkazem. Tyto úkony prováděl pouze lékař. Z hlediska ohledání mrtvol, nejprve před otevřením mrtvol, bylo třeba zajistit totožnost, zevrubné ohledání a mají být vyslechnuty všechny osoby zúčastněné. Ohledání mrtvol je způsobem složeného ohledání, kde musí být vedle osob k ohledání, přizváni dva lékaři, z nichž jeden musí být ranhojičem. V tomto případě vystupovali lékaři jako znalečtí svědci.¹⁷

Dalo by se do jisté míry říci, že Jesenský pitvu konal na vlastní odpovědnost. Její vědecký význam byl minimální, ale význam společenský byl enormní. Jak je výše uvedeno, dá se uvést, že i díky Jesenskému byla pitva, potažmo ohledání mrtvol, začleněna do trestního procesu.

Můžeme přínos uvést v těchto ohledech.

1. Pitva jako velké představení – Jesenský už měl s veřejnými pitvami své zkušenosti, neboť ve Wittenbergu, kde působil, sám na tyto pitvy zval obecnost. Určitě se jeho pozvání neminula účinkem, takže o diváky pro svá „představení“ neměl nouzi. Díky těmto zkušenostem ze svých předchozích angažmá mu nedělalo větší potíže uspořádat podobné divadlo i v Praze.
2. Jesenského dílo nemělo být ničím převratné, nemělo ani sloužit jako nová učebnice anatomie, ale mělo ukázat věčnost a lidskost těla. Jedná se pouze o popis pitvy, takže je logické, že Jessenius v úvodu a během samotného výkonu využíval znalostí, kterých nabyl během svých studií na Padovské univerzitě. Navíc samotné dílo sepisoval s ročním odstupem, takže je velmi pravděpodobné, že při popisu některých útvarů, které si přesně nepamatoval z pražské pitvy.
3. Pitva byla veřejná a podle jeho vlastních slov na ní bylo mnoho významných lidí té doby. Tímto velkolepým divadlem se zřejmě chtěl Jesenský dostat blíže k pražskému panovnickému dvoru, dodat vážnost vlastní osobě a ukázat, jakou kapacitou ve svém oboru je. A právě tato publikace mu to mohla umožnit.

4. Veřejná pitva byl skutek v našich krajích zcela neznámý, měl tento akt dodat vážnosti i samotnému vykonavateli této pitvy, tedy Jesenskému, který zřejmě správně předpokládal, že pitva samotná přiláká velký počet zájemců a s velkou pravděpodobností vzbudí zájem i u vědyčtivého vladaře, jakým v té době Rudolf II. bezpochyby byl. Je tedy logické, že se Jesenský snažil dostat co nejbližší k panovníkovi, i když i postavení dvorního lékaře nebylo, co se financí týče, zabezpečené povolání. Přesto skýtalo jisté společenské uznání, po kterém Jesenský toužil. To, že se mu tato věc nepodařila, nezáleží na jeho osobních kvalitách.

5. Z hlediska soudního lékařství i kriminalistiky měl Jessenius své následovníky. Například v roce 1725 vydává Jan František Löw z Erlsfeldu, profesor pražské univerzity, spis *Theatrum medicouridicum*. Dá se uvést, že se jedná o „první“, systematicky pojatou, soudně lékařskou publikaci vydanou v českých zemích, v níž se pojednává i o ranách a násilné smrti. Dále pak například lékař v Praze, Guldener von Lobes, sepsal publikaci *Position medico inaugurales* a v roce 1785 dostal povolení přednášet soudní lékařství.¹⁸

V žádném případě nelze Jesenskému upřít odborné znalosti a celkový rozhled, s jakým se svému oboru věnoval. I přes pozadí a poměry, v jakých se pražská pitva konala, patří mezi významné počiny v dějinách medicíny v českých zemích. Jesenský se tak nepřímo zasloužil o oprášení zašlé slávy lékařské fakulty v Praze, i když boj o její obnovení trval déle.

Z pohledu českého trestního práva je nutné uvést, že pitva, využití soudního lékařství, bylo využíváno dlouhodobě. Například již v roce 1925 v práci Viléma Polzera je využití soudního lékařství hojně využíváno a plně zakomponováno do kriminální a bezpečnostní služby. Je vnímáno ve zjevech na mrtvole, známkách smrti a i poranění na mrtvolách.¹⁹

V rámci procesních výkonů v řízení přípravném podle trestního řádu v roce 1925 byla povinnost přivzetí znalců. A právě šlo-li o úmrtí při podezření z trestného činu, muselo být před pohřbením uděláno ohledání mrtvol a pitva. Byla-li již mrtvola pohřbena, musela být exhumována, čekal-li by se nějaký výsledek od tohoto úkonu.²⁰

Z pohledu vývoje českého trestního práva i související kriminalistiky je počín Jesenského významný pro další úkon v rámci vyšetřování trestné činnosti. Lze uvést, že i díky Jeseniově veřejné pitvě byla tato v českých zemích uznána jako důkaz (jak je uvedeno výše i v rámci vývoje trestního práva). Další Jesenského zásluhy jsou diplomatické, či spíše politické, z hlediska jeho tehdejšího působení v rámci své doby. Snahou Jesenia bylo zejména „pozvednout“ české lékařství, českou vědu, a tedy český stát tehdejší doby.

¹⁵ Více viz DOGOŠI, M., HRBEK, J. *Soudní lékařství pro policisty a vyšetřovatele*. Praha: PA ČR. 1. vydání 1997, s. 9. ISBN 80-85981-53-X.

¹⁶ Více viz STORCH, F. *Řízení trestní rakouské I. a II. díl*. Praha: Wolters Kluwer, 2011, s. 64 a násled.

¹⁷ Více viz STORCH, F. *Řízení trestní rakouské I. a II. díl*. Praha: Wolters Kluwer, 2011, s. 197 a násled.

¹⁸ Více viz STRAUS, J. a kol. *Dějiny československé kriminalistiky slovem i obrazem*. Praha: Police history. 1. vydání. 2003, s. 9–10.

¹⁹ Více viz POLZER, V. *Praktická příručka kriminalistiky*. Kroměříž: J. Gusek, 1925, s. 136–141.

²⁰ Viz BURŠÍK, Z. *Řád soudu trestního*. Kroměříž: J. Gusek, 1922, s. 25–25.

Prvotná okupácia ako spravodlivý titul španielskej *conquisty* Ameriky

doc. JUDr. Peter Vyšný, PhD. et Ph.D.

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, Katedra dejín práva

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá prvotnou okupáciou ako jedným z tzv. spravodlivých titulov, slúžiacich na legitimizáciu španielskej *conquisty* Ameriky. Autor v príspevku ukazuje, že konzekventné uplatnenie princípu prvotnej okupácie v priebehu *conquisty* nebolo možné, keďže nazeranie na Ameriku ako na *res nullius* nebolo všeobecne akceptované.

Abstract: The article deals with the first occupation which was among the so-called just titles that legitimized the Spanish conquest of the Americas. The author shows that the consistent application of the principle of first occupation during the conquest was not possible, as the view of America as *res nullius* was not generally accepted.

Kľúčové slová: Španielsko, Amerika, *conquista*, spravodlivé tituly, prvotná okupácia

Key words: Spain, Americas, conquest, just titles, first occupation

Úvod

Originárne nadobudnutie štátneho územia podľa princípu prvotnej okupácie, t. j. podľa princípu vec nikoho (*res nullius*) alebo – výstižnejšie – územie nikoho (*terra nullius*) pripadne ich prvému okupantovi (*res nullius cedit occupanti*), t. j. tomu, kto sa tejto veci, resp. tohto územia ako prvý zmocní, sa v súčasnosti považuje za obsolentnú normu medzinárodného práva verejného.¹ V minulosti (v novoveku) však európske koloniálne mocnosti expandujúce do zámoria tento princíp na legitimizáciu nadobudnutia tamajších teritórií rozsiahlo využívali, a to aj za účelom podporenia svojho tzv. *ius inventionis*, t. j. práva objaviteľa nadobudnúť ním prvýkrát objavené územie nikoho (či prípadne derelikvované územie), ktorého výkon sa však časom začal spájať – od roku 1885 už obligatórne – s podmienkou efektívneho faktického ovládania nadobudnutého územia jeho prvým objaviteľom.²

V tomto príspevku sa princíp prvotnej okupácie skúma ako jeden z tzv. spravodlivých titulov (*justos títulos*), t. j. juristických, teologických a filozofických téz a teórií, ktoré boli sformulované postupne po objavení Ameriky,

dobovo nazývanej „Indie“ (*Indias*), Kolumbom (1492), a to s cieľom preukázať legitimitu alebo – povedané dobovým jazykom – spravodlivosť španielskej koloniálnej expanzie v Indiách, t. j. v Karibiku a v rôznych oblastiach pevninskej Severnej, Strednej i Južnej Ameriky. Táto expanzia sa začala po roku 1492 a skončila zhruba na prelome 16. a 17. storočia; v odbornej literatúre (aj v právnickej) sa zvykne označovať pojmom *conquista*, t. j. „dobytie“.³

Stručné predstavenie problematiky

Význam prvotnej okupácie ako zdroja legitimacy španielskej *conquisty* Ameriky bol – na rozdiel od najmä anglickej/ britskej koloniálnej expanzie – časom značne obmedzený, keďže sa objavilo viacero oveľa „silnejších“ spravodlivých titulov, z ktorých najdôležitejším bola interpretácia *conquisty* ako spravodlivej vojny (*bellum iustum*), vedenej Španielmi proti pôvodným obyvateľom Ameriky – Indiánom.⁴ Dôvodom (*iusta causa*) tejto vojny bola – formálne, nie reálne – skutočnosť, že Indiáni nerešpektovali právo ná-

¹ Porovnaj napr. AZUD, J. *Medzinárodné právo*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 2003, s. 239–240.

² Bližšie pozri napr. BENTON, L., STRAUMANN, B. *Acquiring Empire by Law: From Roman Doctrine to Early Modern European Practice*. *Law and History Review*. 2010, Vol. 28, No. 1, s. 1–38; PAGDEN, A. *Lords of all the World. Ideologies of Empire in Spain, Britain and France, c. 1500–c. 1800*. New Haven & London: Yale University Press, passim; WEINDL, A. *Inter Caetera, mare liberum und terra nullius – das europäische Völkerrecht und die außereuropäische Welt*. In: SCHMIDT-VOGES, I., WESTPHAL, I. S., ARNKE, V., BARTKE, T. (Hrsg.). *Pax perpetua. Neuere Forschungen zum Frieden in der Frühen Neuzeit*. München: Oldenbourg, 2010, s. 354–360, 375–381.

³ Bibliografia k španielskej *conquiste* Ameriky a problému jej spravodlivosti je veľmi bohatá, a preto tu môžeme uviesť iba niektoré základné monografie: CASTAÑEDA DELGADO, P. *La teocracia pontifical en las controversias sobre el Nuevo Mundo*. México: UNAM, Instituto de Investigaciones Jurídicas, 1996; HANKE, L. *The Spanish Struggle for Justice in the Conquest of America*. Boston: Little, Brown and Company, 1949; PEREÑA, L. *La idea de justicia en la conquista de América*. Madrid: MAPFRE, 1992; PÉREZ LUÑO, A.-E. *La polémica sobre el Nuevo Mundo. Los clásicos españoles de la Filosofía del Derecho*. Madrid: Editorial Trotta, 1992; ZAVALA, S. *Las instituciones jurídicas en la conquista de América*. Madrid: Junta de Relaciones Culturales del Ministerio de Estado. Imprenta Helénica, 1935.

⁴ Bližšie pozri PAGDEN, A. *Lords of all the World...*, s. 91 an.

rodov (*ius gentium*), majúce – v španielskej perspektíve – globálnu pôsobnosť a záväznosť a ukladajúce Indiánom nebrániť Španielom cestovať na či cez indiánske územia, ako aj obchodovať na nich alebo aj sa na nich usadiť, okrem ak by pri tom Španieli Indiánom spôsobovali nejaké ujmy.⁵ Prvotná okupácia bola ako spravodlivý titul zatlačená do úzadia, hoci nie aj kategoricky odmietnutá, i pre seriózne spochybnenie možnosti jej konzekventnej aplikácie v priebehu *conquisty*, ktoré sa spája najmä s oficiálnym (španielskym kráľom ustanoveným) *univerzálnym ochrancom všetkých Indiánov* Bartolomé de Las Casasom (1484–1566), ako aj s Franciscom de Vitoriom (1483/1486–1546) a niektorými ďalšími predstaviteľmi tzv. španielskej alebo druhej scholastiky, komplexnej teologicko-filozofickej školy, ktorá sa podľa svojho pôvodného centra, univerzity v španielskom meste Salamanca, často nazýva Salamanskou školou. K tejto dobovej, kritickéj reflexii založenia legitimacy *conquisty* na prvotnej okupácii sa ešte vrátíme.

Prvotná okupácia, ako je známe, je originárnym spôsobom nadobudnutia *dominia* nad vecou, resp. územím nikoho. Pod pojmom *dominium* sa dobovo rozumeli nielen vlastnícke právo (*dominium rerum*), ale aj – a to je vo vzťahu k téme tohto príspevku povšimnutiahodné – všeobecná vládna moc (*dominium iurisdictionis*),⁶ pričom v druhom, verejnoprávnom význame bolo *dominium* určitým predchodcom moderného konceptu štátnej suverenity.⁷

Dobové doktrínálne a normatívne základy prvotnej okupácie boli heterogénne, pričom vychádzali z rímskeho práva a kánonického práva, ako aj z *ius commune* a jeho určitého kastílskeho variantu *derecho común*, resp. z hlavného, značne komplexného prameňa *derecho común*, ktorým bolo monumentálne právne dielo *Las Siete Partidas* (*Sedem častí*) z druhej polovice 13. storočia. Popritom boli mali aj určité teologické a filozofické dimenzie a neskôr boli tiež rozpracované Salamanskou školou.

Skoršie, ako aj justiniánske rímske právo poznali viacero variantov prvotnej okupácie (*occupatio*), odlišujúcich sa charakterom veci nikoho, ku ktorej sa nadobúdalo *dominium*. Konkrétne mohli byť predmetom prvotnej okupácie voľne žijúce zvieratá (*ferae bestiae*) opustené veci (*res derelictae*), poklad nájdený na vlastnom pozemku (ak sa našiel na cudzom pozemku, rozdelil sa medzi nálezcú a vlastníka pozemku), veci nájdené na brehu mora, ktoré nepochádzali zo stroskotanej lode, ostrov vzniknutý v mori (*insula in mari nata*) alebo v rieke (*insula in flumine nata*), opustené riečisko (*alveus derelictus*) či veci nepriateľov nachádzajúcich na rímskom území v čase vypuknutia vojny.⁸

V rímskom práve sa však dôsledne nerozlišovalo medzi prvotnou okupáciou a iným originárnym spôsobom nadobudnutia *dominia*, ktorým bola akcesia (*accessio*), týkajúca sa nadobudnutia *dominia* k veci vzniknutej určitým spojením dvoch vecí do jedného fyzického i právneho celku a majúca viacero variantov, napr. k pozemku A mohol vodný prúd pripojiť časť pozemku B, a to tak, že ju na pozemok A postupne naplavil (*alluvio*) alebo naraz priniesol potom, čo sa z pozemku B náhle odtrhla (*avulsio*).⁹

Systematickejšie rozlíšenie okupácie a akcesie, resp. ich určitých variantov uskutočnili až glosátori. Napríklad Placentinus (? – 1192) uvádza, že *dominium* k veciam sa nadobúda podľa civilného práva (*iure civili*) i podľa práva národov (*iure gentium*). Podľa práva národov sa *dominium* nadobúda, po prvé, fyzickým uchopením (*per apprehensionem*) veci ukoristenej vo vojne (*captio*) či získanej zámenou za inú vec (*permutatio*), ako aj nadobúdateľovi odovzdanej veci (*traditio*) alebo ním (prvotne) okupovanej veci (*occupatio*). Po druhé, sa podľa práva národov nadobúda *dominium* spojením vecí, t. j. akcesiou (*per accessionem*). Akcesia môže byť diskretná alebo kontinuálna. Diskretná akcesia má dve formy, a to: *de re ad personas* (napr. nadobudnutie mláďat zvieratá jeho vlastníkom alebo ostrovu vzniknutého v mori jeho objaviteľom) alebo *de re ad rem* (napr. pripojenie ostrova vzniknutého v rieke po častiach k pozemkom na jednom alebo oboch – ak je ostrov v strede rieky – riečnych brehoch). Kontinuálnou akcesiou je napr. vyššie spomenutá *avulsio*, t. j. situácia, keď prúd rieky odtrhne časť pozemku a pripojí ju k inému pozemku, ktorého vlastník však nezíska vlastnícke právo k pripojenej časti cudzieho pozemku ihneď, ale až keď s ňou jeho pozemok „zrastie“, t. j. pevne sa spojí (korene vegetácie pozemku sa rozšíria na pripojenú časť cudzieho pozemku).¹⁰

Komentátori do ním rozvíjaného *ius commune* od svojich predchodcov – glosátorov neprevzali ich odlišenie okupácie a akcesie, resp. ich variantov, a toto odlišenie sa nenachádza ani v *Las Siete Partidas*.¹¹

Ako vidieť, niektoré autoritatívne pramene, z ktorých sa vychádzalo pri dobovom hľadaní argumentov podporujúcich legitimitu *conquisty*, jasne nerozlišovali medzi okupáciou a akcesiou, a preto by sa dalo predpokladať, že legitimita *conquisty* bola dobovo odvodzovaná od oboch týchto inštitútov. Luis Rojas Donat však ukázal, že v skutočnosti bola založená iba na jednom z nich, a to na okupácii.¹² Nepotvrdila sa totiž hypotéza, podľa ktorej bola

⁵ BROWN SCOTT, J. *The Catholic Conception of International Law*. Francisco de Vitoria, founder of the modern Law of Nations. Francisco Suárez, founder of the modern Philosophy of Law in general and in particular of the Law of Nations. A Critical Examination and a Justified Appreciation. Clark, New Jersey: The Law Book Exchange, 2008, s. 16.

⁶ COING, H. *Europäisches Privatrecht. Band II. Älteres Gemeines Recht (1500 bis 1800)*. München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1985, s. 291.

⁷ PAGDEN, A. Fellow Citizens and Imperial Subjects: Conquest and Sovereignty in Europe's Overseas Empires. *History and Theory*, 2005, Vol. 44, No. 4, s. 39.

⁸ Napr. REBRO, K., BLAHO, P. *Rímske právo*. Tretie doplnené

vydanie. Bratislava – Trnava: IURA EDITION, 2003, s. 263–265.

⁹ Ibidem, s. 265–266.

¹⁰ LEITAO ALVAREZ-CASABLANCA. La formación histórica del modo de adquirir denominado „accesión“. *Revista de Derecho de la Pontificia Universidad Católica de Valparaíso*. 2007, Vol. 29, No. 2, s. 66–69. [online]. [2021-07-25]. Dostupné z: <http://www.rdpucv.cl/index.php/rderecho/issue/view/33>

¹¹ Ibidem, s. 72–74.

¹² ROJAS DONAT, L. Dos análisis histórico-jurídicos en torno al descubrimiento de las Indias: la accesión y la ocupación. *Revista de estudios histórico-jurídicos*. 1997, No. 19, s. 162 an. [online]. [2021-07-27]. Dostupné z: <http://www.rehj.cl/index.php/rehj/issue/view/19>

založená na akcesii, objaví sa v 20. storočí – Španielsko malo nadobudnúť Ameriku akcesiou ako ostrov vzniknutý v rieke, na ktorý sa *ipso iure* rozširuje *dominium* pána jemu najbližšieho územia, ktorým mohli byť tak Španielsku patriace Kanárske ostrovy, ako aj – a to je presvedčivejší názor – územia, ktoré Španielsku poskytol pápež Alexander VI. bulou *Dudum siquidem* (26. 9. 1493), t. j. Indiu, *de facto* zahŕňajúcu aj Ameriku, ktorá v čase vydania buly bola považovaná za Indiu, a územia ležiace na východ, juh i západ od Indie.¹³

Princíp prvotnej okupácie mohol byť efektívne využitý ako zdroj legitimacy španielskej *conquisty* Ameriky, iba ak sa dalo tvrdiť, že v jej priebehu boli riadne splnené obe podmienky, ktoré sa spájali s aplikáciou tohto princípu. Prvou podmienkou bolo, že Kastílska koruna, zastrešujúca a ovládajúca konglomerát krajín tvoriacich dobové Španielsko, nadobudla konkrétne americké územia príslušnými aktmi španielskych *conquistadorov* (dobytateľov) do držby – či k nim nadobudla *dominium* spolu s držbou, alebo až neskôr – vydržaním (*praescriptione*), manifestovaným dlhodobým osídlením a exploatáciou (napr. obrábaním pôdy) týchto území, však bolo sporné.¹⁴ Druhou podmienkou bolo, že nadobudnuté americké územia boli *res nullius*. V nasledujúcom výklade sa na obe podmienky pozrieme bližšie.

Nadobudnutie amerických území do držby

Prvotná okupácia je založená na faktickom ovládnutí veci, resp. územia nikoho, t. j. na ich nadobudnutí do držby. Podľa dobovo najviac autoritatívneho právneho prameňa *Las Siete Partidas* „... držba znamená, že človek dobromyseľne drží hmotné veci s pomocou tela a rozumu“. ¹⁵ Držba sa teda v čase *conquisty* nadobúdala rovnako ako už v klasickej rímskej práve, a to *corpore*, t. j. určitým fyzickým zmocnením sa veci (*adprehensio*), a *animo*, t. j. úmyslom byť držiteľom veci.

Conquistadori rôzne americké územia nadobudli do držby (*toma de posesión*) určitými úkonmi, ktoré aspoň symbolicky vyjadrovali ich fyzické zmocnenie sa Korunou (*corpus*), ako aj jej úmysel mať ich v držbe (*animus*). Tieto nadobúdacie úkony mali viacero konkrétnych foriem (zoranie kusu pôdy na dobytý území, osekanie vetví ta-

mojším niekoľkým stromom a i.), pričom ich podstatnou súčasťou bolo hlasné a dramatické ústne prednesenie vyhlásenia o nadobudnutí určitého územia, ktoré sa uskutočnilo verejne, resp. pred svedkami, a ktoré bolo namieste úradne zaznamenané.¹⁶

Historicky prvým nadobudnutím amerického územia do držby bolo nadobudnutie bahamského ostrova Guanahani (= San Salvador), ktoré uskutočnil Kolumbus počas svojej prvej transatlantickej výpravy 12. októbra 1492. V denníkovom zázname z tejto výpravy sa o tom uvádza: „... admirál [Kolumbus] vyrazil k brehu [ostrova] v bojovom člne spolu s Martínom Alonsom Pinzónom a Vicentem Anésom [Yañesom], jeho bratom, ktorý bol kapitánom [lode] Niñe. Admirál rozprestrel kráľovskú zástavu a kapitáni [rozprestreli] dve zástavy so zeleným krížom... s [písmenami] F [t. j. kráľ Ferdinand Katolícky] a Y [t. j. kráľovná Izabela Katolícka]; nad každým písmenom [bola nakreslená] príslušná koruna, jedna na jednom okraji [zástavy] a druhá na druhom. Po dosiahnutí zeme uvideli... Admirál zavolať oboch kapitánov a ďalších, ktorí vyskočili na breh, a Rodriga Descoveda, pisára celej Sáncheza de Segovia výpravy, a Rodriga, a povedal, aby poskytli svedectvo o tom, ako pred všetkými [prítomnými] tento ostrov nadobúdali a aj skutočne nadobudol do držby v prospech kráľa a kráľovnej, svojich pánov, uskutočnia na to potrebné úkony, o ktorých podrobnejšie vypovedajú doklady, ktoré sa namieste spísali.“¹⁷ Ako vidieť, Kolumbus, aspoň podľa jeho názoru, splnil obe podmienky nadobudnutia územia (údajne) nikoho (ostrov mal pôvodné obyvateľstvo) do držby, resp. jeho (údajne) prvotnej okupácie – uskutočnením príslušných úkonov Kolumbus získal právne relevantnú faktickú moc nad ostrovom (*corpus*) a zároveň aj jasne prejavil úmysel (*animus*) mať ostrov v držbe, hoci nie pre seba, ale pre svojich pánov – panujúcich kráľovských manželov Izabelu a Ferdinanda.

Konkrétne úkony, ktorými Kolumbus nadobudol ostrov Guanahani či ďalšie karibské ostrovy, s výnimkou toho, že ich súčasťou bolo verejné a zdokumentované ústne vyhlásenie o ich nadobudnutí do držby, bližšie nepoznáme. Možno však predpokladať, že išlo o úkony, ktoré boli pre nadobudnutie držby dobovo zaužívané, ako vyplýva napr. z listu, ktorý 15. februára 1493 zaslal Kolumbus svojmu podporovateľovi Luisovi de Santángelovi, hodnostárovi na dvore kráľa Ferdinanda. V liste Kolumbus uvádza: „... objavil som veľmi veľa ostrovov osídlených nekonečne veľa ľuďmi, ktoré všetky som nadobudol do držby v prospech veľičenstiev [Izabely a Ferdinanda] vyhlásením a so vztyčenou kráľovskou zástavou, a nikto mi neodporoval.“¹⁸ Dodržanie formy nadobúdacích úkonov potvrdil aj Kolumbov syn Fernando (1487–1539), ktorý o otcovom nadobudnutí ost-

¹³ Ibidem, s. 158–162.

¹⁴ Dobovým zástanom nadobudnutia *dominia* nad vecou nikoho nie spolu s nadobudnutím jej držby, ale až neskorším vydržaním bol napr. právny učenec a humanista Fernando Vázquez de Menchaca (1512–1569). Pozri napr. FITZMAURICE, A. *Sovereignty, Property and Empire, 1500–2000*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014, s. 42 an.

¹⁵ *Las siete partidas del Rey Don Alfonso el Sabio, cotejadas con varios códigos antiguos por la Real Academia de la Historia. Tomo segundo. Partida Segunda y Tercera*. Madrid: Imprenta Real, 1807, s. 748. [online]. [2021-07-27]. Dostupné z: <http://www.cervantesvirtual.com/obra-visor/las-siete-partidas-del-rey-don-alfonso-el-sabio-cotejadas-con-varios-codices-antiguos-por-la-real-academia-de-la-historia-tomo-2-partida-segunda-y-tercera--0/html/01f12004-82b2-11df-acc7-002185ce6064_761.htm>

¹⁶ Napr. MIRANDA, J. *Las ideas y las instituciones políticas mexicanas. Primera parte (1521–1820)*. México: Instituto de Investigaciones Jurídicas-UNAM, 1978, s. 35–36.

¹⁷ *Relación del primer viaje de D. Cristóbal Colón...* In: *Relaciones y cartas de Cristóbal Colón*. Madrid: Librería de la viuda de Hernando y Ca., 1892, s. 23–24.

¹⁸ Carta del almirante D. Cristóbal Colón a D. Luis de Santangel... In: *Relaciones y cartas de Cristóbal Colón*. Madrid: Librería de la viuda de Hernando y Ca., 1892, s. 185.

rova Guanahani napísal: „... [Kolumbus ostrov] *nadobudol do držby v mene Katolíckych kráľov* [Izabely a Ferdinanda] *slávnostnou formou a slovami, ktoré sa* [pri nadobúdaní do držby] *vyžadujú*...“.¹⁹

Kolumbus teda karibské ostrovy nadobudol do držby dobovo vyžadovaným spôsobom. *Corpus* vznikol uskutočnením určitých nadobúdacích aktov Kolumbom priamo na nadobúdaných územiach, ktoré, ako vyplýva z citovaných pramenných textov, mali slávnostný charakter a štandardizovanú, hoci v prameňoch podrobnejšie neopísanú formu, o ktorej však možno predpokladať, že zahŕňala tak fyzické (napr. vztyčenie kráľovskej zástavy), ako aj verbálne akty, ktoré explicitne vyjadrovali Kolumbov *animus* natrvalo nadobudnúť územia pre kráľovnú a kráľa. Kolumbovo zdôraznenie, že nadobúdacím aktom nikto neodporoval, t. j. že im domorodci neodporovali – tí ale význam týchto aktov nepoznali (!) –, malo poukázať na to, že nadobúdané ostrovy boli *res nullius*. Z uvedeného by sa mohlo zdať, že obe podmienky nadobudnutia ostrovov do držby, resp. ich prvotnej okupácie boli splnené, čo však zásadne sproblematizoval fakt, že americké ostrovné, ako aj čoskoro (od roku 1498) objavované pevninské územia boli obývané Indiánmi. Preto bolo potrebné riešiť otázku, či americké územia sú, alebo nie sú *res nullius*.

Americké územia – *res nullius*?

Nazeranie na americké územia ako na *res nullius* (resp. ako na *terra nullius*) sa javilo – nielen Korune, akademikom či klerikom (kňazom, mníchom, cirkevným hodnostárom) pôsobiacim v Indiách, ale do určitej miery aj samotným *conquistadorom* – ako absurdné, keďže tieto územia boli obývané organizovanými (v niektorých prípadoch na úrovni štátu) indiánskymi spoločnosťami s vlastnými systémami vlády. Napriek tomu sa v skorších fázach *conquisty*, resp. kým iné spravodlivé tituly výraznejšie nezatlačili prvotnú okupáciu do úzadia, pomerne rozsiahlo riešil problém, či indiánske krajiny sú alebo nie sú *res nullius*, pričom tento problém sa formuloval takto: Majú alebo nemajú Indiáni, resp. indiánski vládcovia *dominium* nad svojimi územiarmi, zdrojmi a majetkami? Respektíve, mali pôvodne Indiáni, resp. indiánski vládcovia také *dominium* a neskôr (ešte pred *conquistou*) ho stratili?

Uvedený problém nebol nikdy jednoznačne vyriešený; dobové názory naň sa rôznili. Niektorí, napr. Vitoria, v nadväznosti na učenie sv. Tomáša Akvinského (1225–1274) tvrdili, že neveriaci (*infideles*), t. j. nekresťania (pohania), kresťanmi často označovaní aj výrazom „barbari“ (v našom prípade ide o Indiánov), sú subjektmi *dominia*. Iní, napr. popredný oponent Las Casasa, humanistický učenec Juan Ginés de Sepúlveda (1494–1573), to zase popierali, a to na základe dobovej teórie, podľa ktorej *dominium*,

ako aj ďalšie základné práva (napr. osobná sloboda), ktoré dnes súhrnne nazývame „ľudskými právami“, patrili iba ľuďom žijúcim racionálne a civilizovane, t. j. v súlade s prirodzeným právom (*ius naturale*), spoločným všetkým racionálnym a civilizovaným ľuďom sveta. Na podstatu racionality a civilizovanosti, ako aj na obsah prirodzeného práva sa však nazeralo cez prizmu osobitej, európskej a kresťanskej spoločnosti a kultúry, a preto nie je prekvapujúce, že európski kolonizátori považovali špecifické charakteristiky nimi kolonizovaných Neeurópanov/nekresťanov, vrátane Indiánov, za jasný prejav ich v porovnaní s Európanmi nižšej miery racionality a civilizovanosti, odôvodňujúcej restriktciu či dokonca derogáciu ich práv.²⁰

Podľa tejto staršej (predmodernej) koncepcie boli teda ľudské práva subjektívnymi prirodzenými právami, vyplývajúcimi z objektívneho prirodzeného práva, a to všetkým ľuďom sveta, ktorí žili v súlade s týmto právom, resp. racionálne a civilizovane. Keďže však takými ľuďmi boli v dostatočnom rozsahu v podstate iba Európania/kresťania (aspoň z ich pohľadu), iba Európania/kresťania mohli bez obmedzení mať a vykonávať všetky subjektívne prirodzené (ľudské) práva. Táto skutočnosť pritom súvisela s tým, že obsah uvedených práv bol do značnej miery kultúrne špecifický, t. j. reflektoval hodnoty, vzorce ľudského správania sa, náboženstvo, spoločenský, ekonomický a politický poriadok a pod. iba jednej zo svetových civilizácií, a to európskej a kresťanskej civilizácie, z čoho ďalej vyplýva, že mimo uvedenej civilizácie bola možnosť efektívne uplatňovať konkrétne prirodzené (ľudské) práva výrazne obmedzená, a to objektívne, odlišným charakterom neeurópskych/nekresťanských civilizácií. Na tento problém existovali v Európe dva názory. Podľa prvého, dominantného názoru, Neeurópania/nekresťania mohli mať a neobmedzene vykonávať prirodzené (ľudské) práva až po ich europeizácii a christianizácii, nevyhnutne spojených s ich dlhodobým, a v prípade potreby aj vojenským, podriadením vláde Európanov/kresťanov. Druhý, tomistický názor hlásal, že Neeurópania/nekresťania sú subjektmi prirodzených (ľudských) práv, keďže Boh nielen Európanov/kresťanov, ale aj ich – ako svoje stvorenia – vybavil rozumom a inštinktmi, vďaka čomu nielen Európania/kresťania, ale aj oni môžu odhaliť – eventuálne s pomocou, nie však pod nadvládou (obzvlášť nie násilne nastolenou) Európanov/kresťanov – existenciu týchto práv a využívať ich vo svoj prospech, čo sa v konkrétnych prípadoch už aj v rôznej miere uskutočnilo.²¹

Dobová dominancia prvého z uvedených názorov sa odvíjala od toho, že podporoval legitimitu európskej koloniálnej expanzie. Ďalej súvisela s charakterom vtedajšieho práva národov (*ius gentium*), ktoré do určitej miery bolo predchodcom moderného medzinárodného práva. Právo národov bolo z obsahového hľadiska v rôznych smeroch rozvinutým prirodzeným právom, pričom rovnako ako prirodzené právo bolo do značnej miery kultúrne špecifické,

¹⁹ COLÓN, F. *Historia del almirante Don Cristóbal Colón. Primer volumen*. Madrid, 1892, Librería de la viuda de Hernando y Ca., s. 103. [online]. [2021-07-27]. Dostupné z: <http://www.cervantesvirtual.com/obra-visor/historia-del-almirante-don-cristobal-colon-primer-volumen--0/html/00f4813c-82b2-11df-acc7-002185ce6064_120.html>

²⁰ PAGDEN, A. Human Rights, Natural Rights, and Europe's Imperial Legacy. *Political Theory*, 2003, Vol. 31, No. 2, s. 171–199.

²¹ Ibidem.

t. j. reflektovalo prvky európskej a kresťanskej civilizácie. Od 13. storočia sa pôsobnosť práva národov (aspoň v teoretickej rovine) zásadne rozšírila – právo národov sa stalo globálnym právom, pravda, jeho globálne uplatňovanie, a tak aj jeho globálna záväznosť a vynútiteľnosť, boli výlučne európskym konštruktom, ktorým bola aj téza, že právo národov má prednosť pred vlastnými právami jednotlivých národov sveta. Z európskeho pohľadu sa teda právo národov uplatňovalo globálne, čo však v neeurópskych/nekresťanských prostrediach – na rozdiel od kresťanskej Európy – fakticky nebolo možné (aspoň nie v dostatočnom rozsahu), a preto tieto prostredia najskôr museli byť – „samozrejme“, pod európskym vedením a vládou – systematicky europeizované a christianizované. Až potom v nich mohlo právo národov riadne pôsobiť a ich pôvodní obyvatelia mohli mať a vykonávať prirodzené (ľudské) práva, vyplývajúce z práva národov (tieto práva vyplývali z prirodzeného práva, avšak aj z práva národov, ktoré bolo odvodené z prirodzeného práva).²²

Názor, že Indiánom (nekresťanom) nepatrí *dominium*, podporovala aj ďalšia dobová teória, podľa ktorej indiánski vládcovia pôvodne mali *dominium*, avšak neskôr ho stratili, a to z rôznych dôvodov. Napríklad preto, že po Kristovom príchode na svet sa všetka moc sústredila do jeho rúk a neskôr v celosti prešla na jeho nástupcu – pápeža, ktorý sa tak stal „pánom celého sveta“ (*dominus totius orbis*) s právomocou poskytovať konkrétnym vládcom ich *dominium*, čo sa však v prípade indiánskych vládcov nestalo. Navyše, pápež Alexander VI. tzv. *donačnou bulou*, t. j. prvou bulou *Inter caetera* (3. 5. 1493), poskytol *dominium* nad celými Indiami Španielsku, a to spolu s povinnosťou zabezpečiť, aby sa z Indiánov stali dobrí kresťania s kresťanským (civilizovaným) spôsobom života.²³ Iným, závažným dôvodom bolo, že indiánski vládcovia, ako aj ich poddaní, sa dlhodobo a rozsiahlo správali v rozpore s prirodzeným právom, z ktorého *dominium* vyplýva – tým, čo rešpektujú prirodzené právo. Správanie sa v rozpore s prirodzeným právom, majúce podobu promiskuity, polygynie, homosexuality, bestiality, idolatrie, prinášania ľudských obetí bohom, rituálnej antropofágie, vykonávania vlády hrubou silou, resp. tyranie a pod., bolo zároveň považované za veľmi hriechne správanie, t. j. za správanie smerujúce proti jedinému pravému – kresťanskému Bohu a jeho vôli, čo taktiež podporovalo tézu, že indiánskym vládcom ako ťažkým hriešnikom *dominium* nepatrí a indiánske krajiny sú tak *res nullius*, pričom Španielsko ich môže okupovať ako ich prvý „objaviteľ“. Možno doplniť, že správanie sa Indiánov v rozpore s prirodzeným právom, resp. mimoriadne veľká hriechnosť tohto správania, viedli podľa dobového, nie však všeobecne prijímaného názoru nielen k tomu, že indiánski vládcovia stratili *dominium*, ale aj k tomu, že Indiáni ako celok stratili aj ďalšie práva vyplývajúce z prirodzeného práva, a to osobnú slobodu (tu sa ponúkala príležitosť

zotročiť Indiánov, čo sa však napokon uskutočnilo iba v malom rozsahu) a právo na svoje zdroje a majetky.²⁴

Dobovo vplyvný názor, že Indiánom, resp. indiánskym vládcom *dominium* vo vzťahu k ich územiám, zdrojom a majetkom nepatrí spochybnili viacerí predstavitelia Salamanskej školy. Napríklad Vitoria tvrdil, že Indiáni boli, podľa jeho názoru, skutočnými (legitímnymi) a neobmedzenými *domini*, t. j. pánmi, vládcami a vlastníkami svojich území, zdrojov a majetkov, a preto Španieli nemohli nadobudnúť indiánske územia, zdroje a majetky prvotnou okupáciou. Vitoria uvedené preukázal tak, že vyvrátil tvrdenia, ktoré, ak by sa ukázali ako opodstatnené, mohli by dokazovať, že Indiáni nie sú *domini*. Konkrétne išlo o tri tvrdenia, a to že barbari, t. j. Indiáni sú: a) hriešnici, b) neverci a c) šialenci alebo idioti,²⁵ t. j. duševne chorí alebo mentálne retardovaní.

Vitoria najskôr dokázal, že osoby nachádzajúce sa v stave hriechu, a to aj smrteľného (ťažkého) hriechu, môžu byť subjektmi *dominia*, keďže biblická tradícia i cirkevná história poznajú mnoho veľmi hriešnych až vyslovene zlých a skazených ľudí, ktorým však Boh dal, resp. neodňal panovnícke či iné úrady, majetky či právomoc platne uskutočňovať náboženské obrady a pod.²⁶

Tézu, že neverectvo (pohanstvo) zbavuje *dominia*, Vitoria presvedčivo spochybnil napr. odvolaním sa na Akvinského učenie, podľa ktorého *dominium* môže byť inštitúciou prirodzeného práva, ako aj ľudských pozitívnych práv, pričom neverectvo samo osebe ani jeden z týchto druhov práva – a tak ani nimi ustanovené právo *dominia* – nederoguje, čo súvisí s tým, že oba druhy práva sa uplatňujú nielen v kresťanskom prostredí, ale aj inde, a to všade tam, kde žijú ľudia spôsobilí rozpoznať ich obsah svojím rozumom.²⁷

Vitoria napokon pomocou empirických argumentov, t. j. poukazaním na podstatné prvky indiánskych spoločností, napr. na existenciu stálych sídel vrátane skutočných miest, rozvinutej sociálno-politickej a ekonomickej organizácie či určitého práva, kategoricky odmietol, žeby bolo možné Indiánov považovať za iracionálnych a necivilizovaných ľudí alebo za šialencov či idiotov. Navyše, Vitoria uviedol, že ak by aj Indiáni boli šialencami či idiotmi, ani tak by ich nebolo možné úplne zbaviť ich *dominia* – prípustné by bolo iba obmedziť ich v dispozícii s jeho predmetom. Indiáni teda podľa Vitoriu neboli ani iracionálnymi a necivilizovanými ľuďmi a ani šialencami a idiotmi, a preto podľa neho boli subjektmi *dominia*. Na druhej strane sa Vitoria domnieval, že racionalita a civilizovanosť Indiánov je menšia ako v prípade Európanov.²⁸

Do určitej miery inak, a zároveň aj komplexnejšie ako Vitoria, zdôvodňoval existenciu *dominia* Indiánov Las Casas. Las Casas napr. tvrdil, že Indiáni, hoci

²² Ibidem.

²³ Bližšie pozri CASTAÑEDA DELGADO, P. *La teocracia pontifical en las controversias sobre el Nuevo Mundo*. México: UNAM, Instituto de Investigaciones Jurídicas, 1996, passim.

²⁴ DOUGNAC RODRÍGUEZ, A. *Manual de historia del derecho indiano*. Segunda edición. México: Universidad Nacional Autónoma de México, Instituto de Investigaciones Jurídicas, 1998, s. 20.

²⁵ VITORIA, F. de. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. Segunda edición. México: Porrúa, 1985, s. 30–33.

²⁶ Ibidem, s. 28–30.

²⁷ Ibidem, s. 30–33.

²⁸ Ibidem, s. 33–36.

aj páchajú ťažké hriechy, sú legitímnymi *domini* svojich území, zdrojov a majetkov, keďže až na nepatrné výnimky nie sú necivilizovanými barbari,²⁹ žijú pod vládou vládcov, ktorá je podľa prirodzeného práva i práva národov legitímna, a v politicky organizovaných spoločnostiach, porovnateľných so starovekými kultúrami Predného východu a Európy a predstavujúcich rovnocenný náprotivok súdobých európskych štátov.³⁰ V súvislosti s tým sa Las Casas domnieval, že *conquista* nebola spravodlivou vojnou, ale nespravodlivou agresiou proti suverénnym indiánskym krajinám, a že vláda indiánskych vládcov sa nemala zrušiť, ale zosúladiť so španielskou vládou nad Indiami na báze ich obojstranne výhodnej kooperácie.³¹

Existenciu *dominia* Indiánov Las Casas odvodil aj zo svojho pozoruhodného nazerania na ľudskú slobodu. Pre Las Casas bola ľudská sloboda prirodzeným právom patriacim všetkým ľuďom sveta, keďže všetci ľudia sveta boli Božími stvoreniami Bohom vybavenými rozumom a vôľou ako esenciálnymi predpokladmi ich slobody, resp. možnosti jej uplatnenia. Toto právo bolo ďalej podľa Las Casas nescudziteľné, neodňateľné a nepremlčateľné (t. j. celoživotné), pričom sa konkretizovalo v súkromnej sfére, a to ako osobná sloboda, sloboda vierovyznania či vlastnícke právo (*dominium*), ako aj vo verejnej sfére, a to ako určitá forma suverenity ľudu – ľud mal právo podriaďovať sa iba takým vládcom, ktorých vládna moc (*dominium*) pochádzala od neho (t. j. ktorých si ľud sám slobodne ustanovil), a právo poslúchať iba také zákony, na ktorých tvorbe sa ľud podieľal (aspoň pomyselne – zverením zákonodarnej právomoci ním ustanovenému vládcovi).³² V Las Casasovom chápaní teda *conquista* bola v rozpore s prirodzenou slobodou Indiánov, zahŕňajúcou možnosť ustanoviť si vlastnú vládu a mať vlastnícke právo k svojim zdrojom a majetkom, t. j. mať *dominium*.³³

Na druhej strane Las Casas uznával vyššie spomenutú *donačnú bulu* pápeža Alexandra VI. Do roku 1542 chápal ňou uskutočnenú donáciu Ameriky Španielsku ako sku-

točnosť, na základe ktorej Koruna mohla podriaďovať Indiánov svojej vládnej moci, pričom však zdôrazňoval, že toto podriadenie sa malo uskutočniť nenásilne. Od roku 1542 sa domnieval, že nadobudnutie *dominia* donáciou bolo podmienené splnením odkladacej podmienky – Španielsko mohlo *dominium* nadobudnúť a začať systematicky vykonávať až po úplnom završení konverzie Indiánov na kresťanstvo. Kým prišlo k splneniu tejto podmienky, uloženej *donačnou bulou*, španielsky kráľ bol v stave akéhosi očakávania nadobudnutia *dominia*. Okolo roku 1551 Las Casas začal tvrdiť, že aj vtedy, ak by sa už konverzia Indiánov skončila, si ich Španielsko môže podriaďovať iba s ich slobodným a dobrovoľným súhlasom, keďže majú vlastných legitímnych vládcov.³⁴

Z predchádzajúceho výkladu vyplýva, že dobovo existovali názory v prospech, ako aj v neprospech tézy, že americké územia sú *res nullius*. Skutočnosť, že správnosť jedných alebo druhých názorov nebola nikdy jednoznačne potvrdená, nepochybne prispel k postupnému zníženiu autority prvotnej okupácie ako spravodlivého titulu španielskej *conquisty* Ameriky.

Záver

Prvotná okupácia patrila k „slabším“ spravodlivým titulom španielskej *conquisty* Ameriky nielen pre existenciu ďalších, „silnejších“ spravodlivých titulov, ale aj preto, že riadne splnenie jej podmienok *conquistadormi* bolo diskutabilné.

Prvotná okupácia predpokladala faktické ovládnutie, resp. držbu amerických území Španielskom. Jej nadobudnutie španielskymi *conquistadormi* však bolo iba zdanlivé, keďže platné uskutočnenie príslušných nadobúdacích aktov nestačilo – nadobúdané územia totiž evidentne neboli *res nullius*.

Na druhej strane existovali aj názory, že indiánske krajiny boli *res nullius*, lebo Indiáni a osobitne ich vládcovia k nim nemali, resp. stratili *dominium*, a to pre svoje – zo španielskeho hľadiska – veľmi zlé, t. j. iracionálne, necivilizované a hriechne, a tak aj prirodzenému právu – ako základu *dominia* (aj) nekresťanov – odporujúce správanie. Tu sa mimoriadne vypuklo sprítomnila európska nadradenosť nad zvyškom sveta, ktorého obyvatelia mohli mať *dominium* a iné práva Európanov, iba ak ich spôsob života zodpovedal európskemu. Zároveň sa tu pre Európanov otvárala možnosť expandovať do mimoeurópskych krajín pod zámkou „scivilizovania“ ich obyvateľov na európsky obraz, údajne potrebného (aj) preto, aby Neeurópania vôbec mohli mať nejaké práva. Táto zámienka je pritom v istom zmysle relevantná aj v súčasnosti, ako vidieť z recentných snáh aj vojensky „exportovať“ západnú demokraciu a ľudské práva do nezápadného sveta.

²⁹ Las Casas podrobne ukázal všestrannú vyspelosť indiánskych kultúr a v súvislosti s tým odmietol aplikáciu Aristotelovej teórie prirodzeného otroctva, podľa ktorej sú barbari predurčení byť otrokmi civilizovaných ľudí, na Indiánov, ktorí podľa neho (až na nepatrné výnimky) barbari neboli. Bližšie pozri LAS CASAS, fray B. de. *Apologética Historia Sumaria*. México: UNAM, Instituto de Investigaciones Históricas, 1967, t. II, s. 635 an.

³⁰ DOUGNAC RODRÍGUEZ, A. *Manual de historia del derecho indiano*, s. 22.

³¹ ZAVALA, S. *La filosofía política en la conquista de América*. México: Fondo de Cultura Económica, 1984, s. 34.

³² Bližšie pozri VYŠNÝ, P. Sonda do myslenia Bartolomého de Las Casas o ľudskej slobode. In: P. VYŠNÝ, P., SISKOVIC, Š. (eds.). *Právno-historické trendy a výhľady II*. Krakov: Spolek Slováků v Poľsku, 2017, s. 361–370.

³³ Dobovo skôr nezvyčajným momentom bolo aj Las Casasovo bázírovanie na slobode vierovyznania Indiánov, resp. na dobrovoľnom prijatí kresťanstva Indiánmi, ktorým sa dostal do rozporu s ospravedlňovaním *conquisty* ako nevyhnutného predpokladu efektivity španielskej evanjelizačnej misie v indiánskom prostredí – Las Casas obhajoval iba nenásilné hlásanie, ako aj prijímanie kresťanstva.

³⁴ DOUGNAC RODRÍGUEZ, A. *Manual de historia del derecho indiano*, s. 22.

K problematice činnosti spolku a jeho rozpuštění v období 1. ČSR

Mgr. Roman Matoušek, MBA, MSc.

Fakulta právnická, Západočeská univerzita v Plzni

Abstrakt: Spolčovací právo garantuje sdružování fyzických, ale i právnických osob, vytvářet spolky, společnosti a další sdružení. Jedná se o právo politické, které právní úprava může vymezit v širším či užším smyslu a může stanovit či upravit podmínky vzniku spolku, jeho činnosti či jeho rozpuštění atd. Předmětem tohoto článku je právní úprava spolkového práva v období první Československé republiky, týkající se zejména činnosti spolku a problematiky rozpuštění spolku.

Abstract: The right to associate guarantees the possibility of both natural and legal persons to create associations, companies and other corporations. It is a political right that can be further defined by law in wider or narrower sense, and law can also define or adjust the conditions for creating an association, of its activities, for its dissolution etc. The object of this paper is the legal regulation of the right to associate and association law during the first Czechoslovak republic, especially concerning the activities of an association and the issue of its dissolution.

Klíčová slova: spolek, právo spolčovací, právo koaliční

Key words: association, the right to associate, coalition right

Po vzniku Československa na základě recepční normy č. 11/1918 Sb. z. a n. zůstala v platnosti i právní úprava spolčování, tj. byl recipován i spolkový zákon č. 134/1867 ř. z. Nový rámec spolčovacího práva stanovila Ústava z roku 1920.¹ V ústavě bylo uvedeno, že svoboda tvořit spolky je zaručena, s odkazem na to, že výkon práva spolčovacího upravují zákony.

Ústavou bylo dále stanoveno, že spolek může být rozpuštěn pouze tehdy, pokud jeho činností byl porušen trestní zákon nebo veřejný pokoj a řád, zákonem pak mohla být zavedena další omezení, zvláště pro zakládání výdělečných spolků a pro účast cizinců v politických spolcích, zákonem mohla být stanovena omezení tvořit spolky a omezení práva spolčovacího za války nebo tehdy, pokud by vypukly uvnitř státu události ohrožující zvýšenou měrou republikánskou státní formu, ústavu nebo veřejný klid a pořádek.

V porovnání se starší právní úpravou, tj. zákonem č. 134/1867 ř. z., došlo ke změně v tom smyslu, že dřívější znění zákona taxativně vymezovalo okolnosti,² za kterých byl příslušný úřad oprávněn rozpustit spolek. Nové ústavní znění ve svém obsahu zakotvilo obecnější formulaci.

Interpretace dalšího zákonného důvodu pro rozpuštění spolku, kterým bylo porušení veřejného pokoje a řádu, mohla být velmi obsírná. To pak také v praxi působilo řadu problémů, což dokumentuje i judikatura Nejvyššího

správního soudu.³ Pojem „vnitřní rozbroje“ byl ústavou z roku 1920 nahrazen dikcí „události ohrožující zvýšenou měrou republikánskou státní formu, ústavu nebo veřejný klid a pořádek“.

Zákonný výklad uvedeného pojmu veřejný klid a pořádek nebyl jednoznačný, přičemž však narušení veřejného klidu či pořádku bylo stěžejní při rozpuštění spolku. Výklad tohoto pojmu ve vztahu k rozpuštění spolku byl právě pak patrný z judikatury Nejvyššího správního soudu, kdy ve svých nálezech například konstatoval, že veřejný klid a pořádek je výslednicí kompromisu mezi zájmy individuálními z jedné strany a z druhé strany zájmem umožnit klidné společenské soužití společnosti tvořící státní pospolitost,⁴ či že veřejný klid a pořádek nejsou kategoriemi absolutními, ale proměnlivými, jejichž obsah je odvislý od dočas-

¹ Viz § 113 a 114 ústavního zákona č. 121/1920 Sb. z. a n.

² Viz § 25 zákona č. 134/1867 ř. z.

³ Například viz některé nálezy Nejvyššího správního soudu. In: Bohuslavova Sbíрка nálezů Nejvyššího správního soudu, část administrativní, sv. XII b, č. 8881; Bohuslavova Sbíрка nálezů Nejvyššího správního soudu, část administrativní, sv. VI b, z roku 1924, s. 2001 an. A 4081/24; Bohuslavova Sbíрка nálezů Nejvyššího správního soudu, část administrativní, sv. VI b, z roku 1924, s. 1470 an. A 3803/24.62; Viz Bohuslavova Sbíрка nálezů Nejvyššího správního soudu, část administrativní, sv. VIII a, z roku 1926, s. 824. A 5706/26.63; Viz Bohuslavova Sbíрка nálezů Nejvyššího správního soudu, část administrativní, sv. VII a, z roku 1925, s. 410 an. A 4488/25.64; § 113 odst. 3 zákona č. 121/1920 Sb. z. a n.

⁴ Blíže Bohuslavova Sbíрка nálezů Nejvyššího správního soudu, část administrativní, sv. VI b, z roku 1924, s. 1470 an. A 3803/24.

ných sociálních, etických, hospodářských a především politických poměrů.⁵

Dle ústavy bylo právo spolčovací zaručeno též k ochraně a podpoře pracovních a hospodářských poměrů. Toto koaliční právo bylo umožněno již rakouským koaličním zákonem č. 43/1870 ř. z. Koaliční právo bylo založeno na právních normách, které se vztahovaly k dobrovolným, trvalým nebo přechodným sdružením, která sledovala hospodářské cíle, zejména udržení nebo zlepšení hospodářských podmínek, byla namířena proti společnému soupeři v poměrech hospodářských nebo proti vrstvám hospodářským, které měly zájmy zájmům sdružení protichůdné. „Typickým příkladem koalice je sdružení dělníků proti podnikatelům a naopak. Koalice tyto odpovídají rozvrstvení společnosti lidské na dvě třídy, tj. na kapitál a práci...“⁶ Zároveň byly ústavou zakázány jakékoliv činy jednotlivců nebo sdružení, které by se jevily jako úmyslné rušení tohoto práva.⁷

Provedení obecných ustanovení o právu spolčovacím představoval zákon č. 300/1920 Sb. z. a n., o mimořádných opatřeních. Na základě tohoto zákona mohla být za války, nebo tehdy, pokud nastaly uvnitř státu události, které by ohrožovaly zvýšenou měrou celistvost státu, jeho republikánskou formu, ústavu nebo veřejný klid a pořádek, učiněna mimořádná opatření, která by omezila nebo rušila dočasné svobody, které byly zaručené ústavní listinou, tj. i právo spolkové.

Výše uvedeným zákonem bylo zároveň stanoveno, že spolky a odbočky spolků (vyjma spolků výdělečných) mohly být podrobeny zvláštnímu úřednímu dozoru nebo zvláštním podmínkám. Jejich činnost mohla být zastavena a zřizování nových spolků a odboček mohlo být závislé na povolení příslušného úřadu.⁸ Státní bezpečnostní úřad mohl též zakázat konání schůzí či je povolit, avšak na základě vlastního úředního povolení.⁹

Zákonem byly stanoveny i sankce za porušení jeho ustanovení. V případě, že nešlo použít přísnějších sankcí dle trestního zákona, mohla být pak dle tohoto zákona udělena pokuta až do výše deseti tisíc korun nebo vězení do jednoho měsíce či obojí.

Mimořádná opatření dle zákona mohla být nařízena po dobu tří měsíců a pouze tehdy, pokud to bylo nezbytné k ochraně celistvosti státu, jeho republikánské formy, ústavy nebo k obnovení veřejného klidu a pořádku. Aby mohla být mimořádná opatření nařízena, bylo k tomu dle zákona nutné usnesení vlády, které navíc musel schválit prezident republiky.

Nadále platného spolkového zákona č. 134/1867 ř. z. se dotkl zákon č. 267/1920 Sb. z. a n., o odstranění nevhodných názvů. Tímto zákonem se zakazovaly názvy právnických osob, připomínající právní poměry zemí Českoslo-

venské republiky před 28. říjnem 1918, odporovaly směru a duchu zahraničních vztahů Československé republiky, připomínající osoby, které jakýmkoliv způsobem projevíly nepřátelské smýšlení proti československému národu nebo národům sdruženým, nebo připomínající události protistátního rázu.¹⁰

Ode dne účinnosti výše uvedeného zákona měly být ve lhůtě jednoho měsíce odstraněny závadné názvy a označení.¹¹ V případě porušení zákona byla stanovena pokuta ve výši až 10 000 Kč, při nedobytnosti vězení do tří měsíců.¹²

Zákonem proti útisku a na ochranu svobody ve shromážděních č. 309/1921 Sb. z. a n. nastala další změna ve vztahu ke spolkovému zákonu. Uvedený zákon představoval trestněprávní normu, která vyjma toho, že stanovovala celou řadu nových skutkových podstat trestného jednání, měla také působit proti rušitelům zákonně svolaných shromáždění, tj. i spolkových akcí.

Dle tohoto zákona se útisku dopustil ten, kdo s někým zle naložil, nebo mu způsobil újmu na těle, svobodě, cti, majetku nebo výdělku nebo mu takovou újmu pohrozil, nebo vědomě využil bezprostředně mu hrozící tísně, nebo využil svého postavení jako úředník, učitel, duchovní nebo zaměstnavatel, chtěje tím bezprávně na něm vynutit, aby něco konal, opomenul nebo snášel.¹³

Zákon zde již nemluví o násilí, jako tomu bylo v ustanovení § 98a trestního zákona, nýbrž o zlém nakládání a o újmě na těle atd., jedná se nadále o násilí, avšak menší intenzity. Nejvyšší soud tehdy definoval zlé nakládání jako nepřijemné působení na tělo, které i když nebylo spojeno s porušením zdraví, mělo vzápětí alespoň přechodnou nevolnost, chvilkový pocit nepříjemnosti.¹⁴

Snahou uvedeného zákona bylo postihnout co nejvíce rozmanitých případů bezprávného nátlaku na cizí vůli.¹⁵ Újma nemusela být značného rozsahu. Postačoval každý a jakýkoliv, i nepatrný zásah do práv ohrožené osoby.¹⁶

Za porušení zákona byla stanovena finanční pokuta ve výši od sta korun do tisíce korun, v případě nedobytnosti finanční pokuty bylo možné uložit trest vězení od 24 hodin do jednoho týdne pro tu osobu, která by se neoprávněným způsobem účastnila zákonně svolaného shromáždění, které však bylo omezeno pouze na členy určitého spolku či na pozvané hosty a neopustila by takové shromáždění přes výzvu osob, které měly pravomoc řídit shromáždění a dohlížet na pořádek.

Přestupku se dle zákona dopustila osoba, která by úmyslně sama nebo ve spojení s jinými zmařila anebo rušila zákonně svolané spolkové shromáždění tím, že by bránila nebo ztěžovala přístup oprávněným osobám se tohoto shromáždění účastnit. Přestupku by se dopustila i osoba,

⁵ Blíže Bohuslavova Sbirka nálezů Nejvyššího správního soudu, část administrativní, sv. VIII a, z roku 1926, s. 824. A 5706/26.

⁶ Viz HÁCHA, E. *Koaliční právo*. Slovník veřejného práva československého. Díl II. 1932, s. 196 an.

⁷ Viz § 114 ústavního zákona č. 121/1920 Sb. z. a n.

⁸ § 8 zákona č. 300/1920 Sb. z. a n., o mimořádných opatřeních.

⁹ § 9 zákona č. 300/1920 Sb. z. a n., o mimořádných opatřeních.

¹⁰ § 1 zákona č. 267/1920 Sb. z. a n., o odstranění nevhodných názvů.

¹¹ § 2 zákona č. 267/1920 Sb. z. a n., o odstranění nevhodných názvů.

¹² § 4 až 5 zákona č. 267/1920 Sb. z. a n., o odstranění nevhodných názvů.

¹³ § 1 zákona č. 309/1921 Sb. z. a n.

¹⁴ Viz Vážný 2237, 1436, 4677, 2722 atd.

¹⁵ TRNEČKA, J. O útisku. *Soudcovské listy*. 1937, s. 261.

¹⁶ Viz Vážný 2616.

kteřá by se dopustila neoprávněného vniknutí do shromáždění, zatlačování přítomných osob nebo by neuposlechla jejich formálních nařízení, která se vztahovala na průběh shromáždění.¹⁷ Náležely sem také i výkřiky při řeči jiného, dále křik, zpěv, hřmot a jiné, pokud se staly přes výslovný zákaz řídicího schůze.¹⁸

Za porušení zákonného ustanovení byl stanoven trest vězení od jednoho týdne do tří měsíců. V případě přitěžujících okolností, zejména proti strážci a účastníkům zmaření napřed smlouvaného, měl být soudem uložen trest tuhého vězení až do šesti měsíců. Za trestný byl zákonem označen i pouhý pokus uvedených přestupků.

V oblasti spolkového práva další změnu představoval zákon č. 125/1933 Sb. z. a n., jímž se měnil zákon o mimořádných opatřeních č. 300/1920 Sb. z. a n. Touto novelou byly upřesněny podmínky, za kterých by mohlo eventuálně dojít k vyhlášení mimořádných opatření a zahrnutý situace, kdy by mohlo dojít k ohrožení demokraticko-republikánské formy státu nejen z důvodů vnitřních, ale i vnějších.

V zákoně bylo konstatováno, a to výslovně, že k mimořádným opatřením lze přistoupit i tehdy, pokud by nastaly uvnitř státu nebo na jeho hranicích události, které by ohrožovaly zvýšenou měrou celistvost státu, jeho demokraticko-republikánskou formu, ústavu nebo veřejný klid a pořádek.

Zákon se výrazně také dotkl ustanovení § 8, kdy stanovil, že spolky (mimo spolky výdělečné) mohly být podrobeny ze strany státních bezpečnostních úřadů nebo jim nadřízených úřadů zvláštnímu úřednímu dozoru nebo zvláštním podmínkám, popřípadě zastavit vůbec jejich činnost. Jednalo se poměrně o velký zásah i pro spolky výdělečné. Je namístě proto zde uvést toto ustanovení § 8 v celém jeho znění:

„Spolky – mimo spolky výdělečné – mohou státní úřady bezpečnostní nebo úřady jim nadřízené podrobiti zvláštnímu dozoru úřednímu nebo zvláštním podmínkám, popřípadě jejich činnost vůbec zastaviti. Nové spolky toho druhu lze zřídit jen s povolením nebo souhlasem ministerstva vnitra nebo úřadu jím zmocněného; tím se neruší působnost jiných úřadů při zřizování takových spolků.

Způsobem naznačeným v první větě předchozího odstavce lze zakročit též proti spolkům výdělečným, společnostem obchodním, jakož i proti společenstvům výdělečným a hospodářským (družstvům) a jiným útvarům podobným, sledují-li útvary takové podle hospodářských cílů též cíle politické, jimiž by mohly býti ohroženy právní statky, uvedené v § 2, nebo je-li forma těchto útvarů záminkou k zakrytému sledování takových cílů politických.“

Nové spolky tohoto druhu mohly být zřízeny pouze na základě povolení nebo na základě souhlasu Ministerstva vnitra nebo úřadu jím zmocněného. Zároveň se ale nerušila působnost jiných úřadů při zřizování takových spolků.

Zakročit bylo však možné i proti spolkům výdělečným, obchodním společnostem, jakož i proti spolkům výdělečným a hospodářským (družstvům) a jiným podobným

útvaram, pokud tyto útvary sledovaly vedle hospodářských cílů též politické cíle, kterými by mohly být ohroženy právní statky uvedené v § 2 tohoto zákona, nebo byla-li forma těchto útvarů záminkou ke sledování takových politických cílů.

Zákonem č. 131/1936 Sb. z. a n. pak došlo k výslovnému umožnění použít mimořádná opatření na výdělečné spolky, obchodní společnosti, výdělková a hospodářská společenstva (družstva) a jim podobné výdělečné útvary, které jinak režimu spolkového zákona nepodléhaly.

Mimořádná opatření mohla být dle tohoto zákona činná za branné pohotovosti státu dokonce bez časového omezení. Zákon byl pak v praxi aplikován, když československá vláda přijala na základě jeho zmocnění dne 17. září 1938 vládní nařízení č. 177/1938 Sb. z. a n.

Vládní nařízení se skládalo pouze ze tří paragrafů, na základě kterých se na dobu tří měsíců pro území celého státu omezovaly nebo dočasně rušily ústavní svobody osobní, domovní, tisku, práva shromažďovacího, listovního tajemství a spolkového práva.

Veškeré účinky, které byly vyjmenované v § 5, 6, 7, 8, 9 a 10 zákona o mimořádných opatřeních tak nabyly platnosti v plném rozsahu. Omezení pak byla dále dne 12. prosince 1938 prodloužena vládním nařízením č. 317/1938 Sb. z. a n.¹⁹

Vládním nařízením č. 97/1939 Sb. z. a n. byl změněn zákon č. 134/1867 ř. z. mimo jiné v tom smyslu, že byl opět zaveden koncesní systém, spolek mohl být zakázán i tehdy, jestliže jeho zřízení nebylo v zájmu veřejném a byla učiněna řada opatření k likvidaci dosavadních spolků.

Vládní nařízení č. 30/1939 Sb. z. a n., o tvoření zvláštních sdružení nepodléhajících platným předpisům o sdružování vydané na základě zmocňovacího zákona č. 330/1938 Sb. umožňovalo zřizovat také tzv. zvláštní sdružení osob fyzických nebo právnických všeho druhu, která nebylo možno zařadit pod platné předpisy týkající se společovacího práva. Taková sdružení povolovalo Ministerstvo vnitra dle volné úvahy a kdykoliv mohlo vzít svůj souhlas zpět.

Závěrem

Rakouská právní úprava spolkového práva platila nadále i za první Československé republiky, a dodejme jen, že až do roku 1951. Tato úprava zahrnovala do subjektů sdružování jak osoby fyzické, tak osoby právnické. Nadále tak platil zákon č. 134/1867 ř. z., který v tomto sledovaném období prošel pouze některými úpravami či změnami, a dále se ho dotkly některé zákony či vládní nařízení v tomto článku uvedené, zejména ty, které ve svých ustanoveních řešily problematiku omezení činnosti či rozpuštění spolku.

¹⁷ § 4 zákona č. 309/1921 Sb. z. a n.

¹⁸ Vážný 1696, 2513.

¹⁹ VESELÁ, R. *Spolkový zákon v praxi některých brněnských fakultních spolků (1919–1952)*. Brno: 1995, s. 18.

Augustín Ráth – prvý dekan Právnickej fakulty Univerzity Komenského (K storočnici založenia právnickej fakulty)

doc. JUDr. Jozef Vozár, CSc.

riaditeľ Ústavu štátu a práva Slovenskej akadémie vied v Bratislave

Abstrakt: V roku 1921 bola založená Právnická fakulta Univerzity Komenského. Do histórie fakulty sa raz a navždy zapísali jej prví šiesti profesori: Karel Laštovka (správne právo), Augustín Ráth (občianske právo), Otakar Sommer (rímske právo), Emil Svoboda (občianske právo), Bohuš Tomsa (právna filozofia a neskôr medzinárodné verejné právo) a Jan Vážný (rímske právo). Pri príležitosti stého výročia založenia fakulty by sme chceli poukázať na život a dielo Augustína Rátha ako jedného zo zakladateľov tejto fakulty a osobnosti, ktorá výrazným spôsobom prispela k rozvoju tejto fakulty.

Abstract: In 1921, the Faculty of Law of Comenius University was founded. The first six professors entered the history of the faculty once and for all: Karel Laštovka (administrative law), Augustín Ráth (civil law), Otakar Sommer (Roman law), Emil Svoboda (civil law), Bohuš Tomsa (legal philosophy and later international public law) and John the Serious (Roman law). On the occasion of the centenary of the founding of the faculty, we would like to point out the life and work of Augustín Ráth as one of the founders of this faculty and a personality who significantly contributed to the development of this faculty.

Kľúčové slová: Augustín Ráth, Československá štátna univerzita v Bratislave, sté výročia založenia fakulty právnickej, právni veda, občianske právo

Key words: Augustín Rath, Czechoslovak State University in Bratislava, centenary of the founding of the Faculty of Law, legal science, civil law

Úvod

Ak porovnáваме situáciu právnej vedy a postavenia právnikov v rakúskej časti monarchie s Uhorskom, tak komparujeme dva neporovnateľné svety. Českí právnici mali oproti slovenským právnikom dvojgeneračný náskok pri budovaní vedy, terminológie a svojho českého vysokého školstva. Český právnický časopis *Právnik* založili už v roku 1861,¹ zákonom č. 24/1882 vznikli v Prahe dve univerzity a to: c. k. nemecká univerzita Karlo-Ferdinandská a c. k. česká univerzita Karlo-Ferdinandská, na ktorej sa už počas existencie Rakúsko-Uhorska mohlo vyučovať česky. V roku 1886 bolo tzv. Pražákovým nariadením stanovené, že od roku 1887 mali byť rozsudky vrchného zemského súdu v českých záležitostiach pri-

mo štylizované v češtine, a nie ako dovtedy len prekladané z nemčiny.² Súbežne so zavedením češtiny na český vrchný zemský súd vyšiel slovník *Deutsch-böhmisch juristische Terminologie, Německo-česká právnická terminologie*.³

Uhorský režim netrpel Slováka – najmä právnika – v žiadnom odvetví verejnej správy.⁴ Tí, ktorí sa napríklad počas sudcovskej činnosti otvorene hlásili k slovenčine, tak ako napríklad Pavel Országh Hviezdoslav alebo podsudca Stanek, museli sudcovskú službu opustiť (Hviezdoslav), alebo ako Stanek, ktorý až do smrti zostal

¹ MASOPUST, Z. (ed.) *Právo a stát na stránkách Právnicka: 150 let českého právnického časopisu*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2011. 453 s.

² BIANCHI, L. a kol. *Dejiny státu a práva na území Československa v období kapitalizmu 1848–1945. I. díl*. Bratislava: Vyd. SAV, 1971, s. 233.

³ *Deutsch-böhmisch juristische Terminologie: Německo-česká právnická terminologie*. Praha: Josef Zeidler, 1887. 379 s.

⁴ FAJNOR, V. *Práca slovenských právnikov pred prevratom a v prvom desaťročí Republiky. Právny obzor*. 1928, č. 9, s. 705.

podsudcom a ešte ako mladý bol daný do výslužby.⁵ Ak sa právnik prihlásil k slovenskej národnosti, musel si vybrať takmer výlučne povolanie advokáta. Skupina advokátov Augustín Ráth, Emil Stodola a Vladimír Fajnor stála aj pri začiatkoch pestovania slovenskej právnej vedy, ktorú mohli plnohodnotne rozvíjať až po vzniku ČSR.

Jednou z prvých a zásadných úloh novej republiky bolo vytvoriť na území Slovenska prvú univerzitu, v rámci ktorej by bola zriadená aj právnická fakulta. Zákonom č. 375/1919 Sb. z. a n. bola zriadená Československá štátna univerzita v Bratislave a spolu s ňou aj právnická fakulta, ktorá bola zákonodarcom uvedená na prvom mieste: „V Bratislave sa zriaďuje namiesto bývalej maďarskej univerzity československá štátna univerzita o štyroch fakultách: právnickej, lekárskej, prírodovedeckej a filozofickej...“. Zrod právnickej fakulty nebol vôbec ľahký. Na vtedajšom ministerstve školstva totiž odhadovali, že potrvá minimálne päť – šesť rokov, kým sa vytvoria podmienky na založenie slovenskej právnickej fakulty. Vďaka úsiliu viacerých vtedajších osobností a výraznej pomoci českých kolegov sa vyučovanie na právnickej fakulte začalo v zimnom semestri 1921. Do histórie fakulty sa raz a navždy zapísali jej prví šiesti profesori, ktorých uvádzame v abecednom poradí: Karel Laštovka (správne právo), Augustín Ráth (občianske právo), Otakar Sommer (rímske právo), Emil Svoboda (občianske právo), Bohuš Tomsa (právna filozofia a neskôr medzinárodné verejné právo) a Jan Vážný (rímske právo). Pri príležitosti stého výročia založenia fakulty by sme chceli poukázať na život a dielo jedného zo zakladateľov tejto fakulty a osobnosti, ktorá výrazným spôsobom prispela k rozvoju tejto fakulty.

1. Pôsobenie Augustína Rátha pred a po roku 1918

Augustín Ráth patril do skupiny slovenských advokátov, ktorí sa angažovali vo viacerých oblastiach ekonomického a politického života tej doby. Augustín Ráth popri svojej advokátskej činnosti založil časopis *Orava* a neskôr sa stal hlavným redaktorom *Slovenských ľudových novín*. Jeho aktivity boli širokospektrálne. Pôsobil v správnej rade Úvernej banky⁶ a pomáhal pri organizovaní ochotníckeho divadla v Námestove.⁷ Slovenskí advokáti sa snažili pestovať aj právnu vedu. Práve práca Augustína Rátha položila základy pestovania právnej vedy na Slovensku.⁸ V roku 1907 sa stal novým spolupracovníkom renomovaného náučného slovníka v Českej republike – *Ottův slovník naučný*. Do tohto slovníka vypracoval heslo pod názvom *Moderní ústava*.⁹

Dňa 27. júna 1914 bol Augustín Ráth menovaný za sudcu v Novom Sade. V priebehu vojny ho povolali k vojenskej službe a poverili vedením Okresného súdu v Kruševci. Po skončení prvej svetovej vojny dňa 22. novembra 1918 ho zvolila národná skupština za správcu Ministerstva spravodlivosti vo Vojvodine. Kráľovským dekrétom z 5. februára 1919 bol menovaný za náčelníka prvej triedy na Ministerstve spravodlivosti v Belehrade.¹⁰ Venoval sa tam otázkam súdnej organizácie a unifikácie práva.¹¹

Zmeny v rodnej vlasti v roku 1918 ho nemohli nechať chladným. Na jeseň 1919 sa vrátil do nového slobodného štátu – Československa. Vzdelaných a charakterných slovenských právnikov novovzniknutá republika akútne potrebovala. Pôsobil na Ministerstve unifikácie a zároveň prednášal na Právnickej fakulte Karlovej Univerzity.

Krátko po návrate do Československa podal dňa 30. mája 1920 dekanátu Právnickej fakulty Karlovej Univerzity žiadosť o udelenie venia docendi v odbore občianskeho práva platného na Slovensku.¹² Dňa 9. decembra 1920 profesorský zbor Právnickej fakulty Univerzity Karlovej jednomyselne rozhodol o udelení Augustín Ráthovi venia docendi v oblasti občianskeho práva platného na Slovensku. Ministerstvo školstva a národnej osvety ČSR dňa 27. decembra 1920 č. 87.710/20 potvrdilo rozhodnutie profesorského zboru.¹³ Augustín Ráth začal vyučovať na Právnickej fakulte Univerzity Karlovej tento predmet už v zimnom semestri 1920 v rozsahu 4 hodiny týždenne a v letnom semestri 2 hodiny týždenne.¹⁴ Dňa 22. júna 1921 Augustín Ráth ukončil svoje pôsobenie na Karlovej Univerzite.¹⁵

Augustín Ráth sa svojimi prednáškami veľmi dobre zapísal v pražských kruhoch, o čom svedčí aj jeho hodnotenie Ministrom spravodlivosti ČSR: „*Dr. Ráth je vynikajúcim znalcom občianskeho práva platného na Slovensku. Na základe své literární činnosti v tomto oboru byla mu udělena venia legendi pro slovenské právo občanské na universitě Karlově, praktické i theoretické znalosti svoje uplatňuje pak Dr. Ráth při unifikaci našeho občanského práva, na níž se pracuje v ministerstvu spravedlnosti.*

Odborné kruhy pražské měly příležitost podívat se Dru Ráthovi při jeho přednáškách v Právnické jednotě a universita Komenského získá v něm jen sílu theoreticky znamenitě vyškolenou, ale i vynikajícího učitele.“¹⁶

Dvacátýšestý díl: (U–Vusin). Praha: J. Otto, 1907, s. 72–90.

¹⁰ Nár. arch., f. Předs. min. rady, sign. 24, ka 1082.

¹¹ VOZÁR, J. *Významní slovenskí právníci z Liptova*. Bratislava: Veda, 2016, s. 57.

¹² Arch. Univ. Karlovy, f. Práv. fak. Univ. Karlovy, i. č. 154, osob. sl. Augusta Rátha.

¹³ Tamže.

¹⁴ Tamže.

¹⁵ Tamže.

¹⁶ Nár. arch., f. Předs. min. rady, sign. 24, ka 1082. Návrhy na menovanie prvých profesorov Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave ministrom školstva a národnej osvety č. j. 44100/1921.

⁵ Tamže, s. 705–706.

⁶ *Päťdesiat rokov Slovenskej banky 1879–1930*. Bratislava: Universum, 1930, s. 87.

⁷ ŠUMIHORA. Divadlo. *Orava*, 1905, č. 1 (1. novembra 1905), s. 2.

⁸ RÁTH, A. *Práva mezi mužem a ženou v Uhorsku*. Praha: Vlastním nákladem, 1906. 59 s.

⁹ RÁTH, A. *Moderní ústava (od r. 1867)*. *Ottův slovník naučný*.

2. Augustín Ráth – prvý dekan právnickej fakulty a prvý slovenský rektor Univerzity Komenského

Prezident republiky T. G. Masaryk menoval dňa 20. mája 1921 Augustína Rátha, v tom čase odborového prednostu Ministerstva pre zjednotenie zákonov a verejnej správy ČSR, za riadneho profesora občianskeho práva na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Podľa tohto dekrétu bolo povinnosťou Augustína Rátha spolupôsobiť pri organizácii novej právnickej fakulty, najmä pri budovaní jej judičiálneho oddielu a seminára občianskeho práva. Zároveň mu bola uložená pedagogická povinnosť v odbore, v ktorom bol menovaný, vykonávať prednášky zodpovedajúce rozsahu vyučovania na Univerzite Komenského, najmenej však päť hodín týždenne v každom semestri. Rovnako bol povinný uskutočňovať pravidelné seminárne cvičenia.¹⁷

Dňa 11. augusta 1921 nariadenie vlády č. 276/1921 Sb. ustanovilo, že prvý ročník sa na Právnickej fakulte Univerzity Komenského začne výučbou od zimného semestra 1921/1922. Začiatky jej budovania neboli ľahké. Kvôli nedokončeným internátom dokonca hrozilo odloženie jej otvorenia a pokračovania vyučovania na lekárskej fakulte. Augustín Ráth, v tom čase ako rektor Univerzity Komenského, sa veľmi dôrazne postavil voči tomu, aby sa nediskutovalo verejne o takýchto problémoch, zo strachu z aktivít autonomistov. V Slovenskom denníku dňa 26. augusta 1921 napísal veľký úvodník, v ktorom apeloval na všetkých kompetentných týmito slovami: „*Všetci sme vinní. ... keď my všetci veřejní činitelia, kterým národ vložil do ruk svůj osud, nie sme v stave na čas a dľa potreby ani mizerný barak stvorit' k tomuto účelu – tak nás neumyjú před súdom veřejnosti žádné úradné výročné správy ani stá milióny vynaložené na iné ciele.*“¹⁸ Veľmi dobre si totiž uvedomoval, ako nová republika potrebuje nových sudcov, úradníkov, profesorov ale aj kňazov z radov budúcej slovenskej inteligencie: „*Nepojíma nás hrôza pri pomyslení na strašlivú možnosť: že my Slováci máme takto mizerne duševne živorit' ešte desaťročia, dokiaľ sa národ sám spamätá a uzná, že bez pravej a svojskej kultúry ostaneme národom šichníkov, pltníkov, drotárov, bedárov, ktorý otročit' bude iným chytřejším, učenejším a že ho z toho otroctva vyvedú len vlastné deti, vzdelané na svojej slovenskej universite.*“¹⁹ Energické stanovisko Augustína Rátha týkajúce sa dokončenia univerzitných internátov ocenil aj prvý rektor Univerzity Komenského Kristián Hynek, ktorý pri svojom odchode povedal: „*Zásluha zde náleží nově zvolenému rektoru prof. Dr. Ráthovi, který dovedl neobyčejně temperamentním útokem pro-*

lomiti hráz byrokratické ztrnulosti a tak přikročeno po dlouhých předchozích přípravách v září 1921 ke stavbě alespoň provisorního internátu v zahradě aspremontského paláce. Až do té doby byl umístěn internát ve staré budově v Lazaretské ulici, část studentů nalezla pohostinství v ústavě pro hluchoněmé, jiná část ubytována přechodně v internátě středoškolském. Mensa academica používá místnosti ve starém internátě. Internát i mensa byly vydržovány z největší části z příspěvků státních.“²⁰

Dňa 4. júna 1921 sa uskutočnila ustanovujúca schôdza profesorského zboru Právnickej fakulty Univerzity Komenského. Zasadnutie, ktoré malo na programe voľbu dekana, prodekana a senátora na študijný rok 1921/1922, sa konalo v priestoroch Ministerstva školstva a národnej osvety ČSR. O funkciu dekana sa uchádzali dvaja kandidáti – Augustín Ráth a Karel Laštovka. Pri voľbe získal Ráth päť hlasov a Laštovka jeden hlas. Prodekanom sa stal Laštovka a senátorom Bohuš Tomsa.²¹ Skôr ako sa Augustín Ráth mohol ujať tejto funkcie, bol zvolený do funkcie vyššej. Dňa 22. júna 1921 bol profesor Ráth jednomyseľne zvolený za rektora Univerzity Komenského.²² Pri slávnostnej inštalácii za rektora dňa 21. marca 1922 sa poďakoval svojmu predchodcovi K. Hynekovi: „*Vám patrí nehybná zásluha, že ste sa prvý pričínili k tomu, aby naša universita vošla v život a Vaša je sláva prvého rektora Komenského university. Národ nezapomína a Slováci Vám budú na veky vďační za veľké Vaše dielo. Ďakujem Vám i ja za krásne slová a som šťastný, že z rúk Vašich prijímam úrad. Chcem stúpať vo Vašich šľapajách a podľa svojich najlepších síl starať sa o vybudovanie university v obojom smysle a pečovať otcovsky o študujúci mládež, ako ste to konal Vy, drahý kolego!*“²³

Vo svojom prejave motivoval všetkých ku poctivej a kvalitnej práci, lebo len tak sa môžu presadiť v konkurencii väčších národov: „*Nezapomínajte, že sme malý národ a že dnes už vystupujeme pod vlastnou československou vlajkou na kolbišti národov a že musíme nahradiť číselnú prevahu iných národov svojou kvalitou, vzácnosťou, aby sme nie numerando sed ponderando obstáli před súdom světové veřejnosti. Každý z nás má cítit' velkou zodpovědnost' za každé slovo a za každý čin sub specie aeternitatis.*“²⁴ Po nadobudnutí slobody často býva väčší hlad po majetku ako po vedomostiach. To si zrejme uvedomoval aj Augustín Ráth, ktorý si prijal, „aby sme hmotné dobrá a statky nahradili bohatstvom ducha a pokladmi

¹⁷ Arch. Univ. Komenského v Bratislave, f. Rekt. Univ. Kom., pers. odd., r. z. BII/2, osob. sp. Augustín Ráth, šk. 152, List ministra školstva a národnej osvety ČSR zo dňa 30. mája 1921 č. 50618/21 rektorátu Univerzity Komenského vo veci menovania A. Rátha za riadneho profesora občianskeho práva.

¹⁸ RÁTH, A. K otázke bratislavskej univerzity. *Slovenský denník*. 1921, č. 193, s. 1.

¹⁹ Tamže.

²⁰ Zpráva prof. Dra Kristiana Hynka, rektora university v r. 1919/20 a 1920/21, podaná dne 21. března 1922 při instalaci rektora prof. Dra A. Rátha. *Ročenka University Komenského za první pětiletí 1919–1924*. Bratislava: Akademický senát UK, 1925, s. 80.

²¹ Arch. Univ. Kom., f. Práv. fak., prof. zb., Zápisnica profesorského zboru PraF UK, 4. jún 1921.

²² Rector magnificus prof. JUDr. Augustín Ráth: životopis. *Ročenka University Komenského za první pětiletí 1919–1924*. Bratislava: Akademický senát UK, 1925, s. 85.

²³ Reč prof. Dra Augustína Rátha pri jeho inštalácii na rektora univerzity dňa 21. marca 1922. *Ročenka University Komenského za první pětiletí 1919–1924*. Bratislava: Akademický senát University Komenského, 1925, s. 86.

²⁴ Tamže, s. 87.

srdca“.²⁵ Na záver svojho príhovoru poslal všetkým študentom univerzity takýto odkaz: „*Učenie, štúdium vám dáva tú pravú legitimáciu k tomu krásnemu menu študent. Osvojte si dokonale aspoň základy svojej odbornej vedy. Toto je veľmi dôležité. Kto sa nenaučil v obecnej škole násoobilku, kto sa v prvej gymnasijskej triede nenaučil deklináciám – ten tie veci ani na matúre nevie. Učte sa poctive, základne pracovať vedecky – veď nám tých serióznych pracovníkov tak súrne treba.*“²⁶

Počas vystúpenia nového rektora bolo zvykom, že predniesol svoju inauguračnú prednášku a Augustín Ráth zvolil si tému „O prvkoch záväzkov“. Táto jeho prednáška bola uverejnená aj na stránkach Právneho obzoru.²⁷

Správu o menovaní Augustína Rátha za rektora Univerzity Komenského priniesla slovenská tlač,²⁸ nemecká menšinová tlač,²⁹ ako aj česká tlač: „*August Rath byl vždy dobře spřátelen s martinskými vlastenci, byl oblíbencem Hurbanovým, ale hlásil se k Hlasistům a je dnes z těch vzácných na Slovensku lidí, kterým kultura nedala utohout v politice dneška, aby je uchovalo svěží pro školy zítřka. Česká veřejnost bude o něm ještě slýchat, nechť si zatím jméno a osudy prvního slovenského rektora Komenského university, Augusta Ratha, znamenitého Slovaka a člověka, zapamatuje.*“³⁰

Počas rektorského obdobia Augustína Rátha začalo vyučovanie aj na Právnickej fakulte Univerzity Komenského. Dňom faktického zrodu tejto fakulty sa stal 24. október 1921, kedy sa začali prvé prednášky. Augustín Ráth vo svojom otváracom prejave vyzdvihol tú skutočnosť, že „*dátum 24. októbra 1921 bude pamätné v histórii slovenského národa. Vy sami budete pozdejšie spomínať tohto pondelka, že ráno do 9-tej v starej budove v sieni bývalej obecnej školy bola prvá prednáška našej právnickej fakulty. Behom času dostanú i podrobnosti istý význam. Tomu, že je prvá hodina rímske právo, dáte hádam ten smysel, že korene našej kultúry sú v pôde hellensko-latinskej. Ale hlavný význam dneška bude v tom, že začíname nové veľké dielo, vstupujeme do chrámu vedy práva a slovenská cupida legum iuventus sa zasnúva službe, ktorá služba bola v tradíciách universít považovaná za prvú po theologii. Symbolický smysel Bohyne Pravdy je ten, že pravda a spravodnosť boli ako manifest ľudského skúmajúceho ducha vždy najvyšším ideálom; a od počiatku histórie národov stávali ľudia pravdu a spravodnosť nad všetko na svete.*“³¹ Kompletnú prednášku Augustína Rátha pri príležitosti zahájenia prednášok na Právnickej

fakulte Univerzity Komenského priniesla aj denná tlač.³² V tom období bolo funkčné obdobie rektora len jednoročné. Po skončení funkcie rektora vykonával Augustín Ráth ešte jeden rok funkciu prorektora.

Počas celého pôsobenia Augustína Rátha na právnickej fakulte bola najväčšia ťarcha vyučovania občianskeho práva na jeho pleciah. Českí profesori, ktorí prichádzali na fakultu, nepoznali prevzaté uhorské obyčajové právo a po krátkom pôsobení v Bratislave odchádzali naspäť do Prahy alebo Brna. Okrem Emila Svobodu pôsobil v Bratislave František Rouček.³³ Veľké pedagogické zaťaženie, funkcionárska činnosť a najmä podlomené zdravie Augustína Rátha zrejme spôsobili, že sa nestíhal venovať v primeranom rozsahu publikačnej činnosti. Okrem článkov, ktoré napísal k problematike unifikácie, publikoval zaujímavý článok pod názvom Socializácia práva.³⁴ Išlo o štúdiu, v ktorej hľadal možnosti poľudštenia práva, ako aj hranice vlastníckeho práva. Poukázal na tendencie, podľa ktorých sa privátne práva majú vykonávať vždy s ohľadom na verejný záujem. Citoval stanoviská francúzskeho profesora práva L. Duguíta³⁵ a polemizoval s nimi. Odmietol bezduchý, hrabivý, sebecký, ukrutný individualizmus, ale aj socializáciu v komunistickom zmysle.³⁶ Augustín Ráth pochopil zhubnosť komunistických myšlienok na demokraciu.³⁷ Hoci bol človekom sociálne citiacim, nedal sa pomýliť ich sociálnou demagógiou a história potvrdila správnosť jeho slov. Súčasťou tejto práce bol aj exkurz do muslimanského práva.³⁸

Medzi hlavné úlohy zaradil aj potrebu popularizácie práva. Navyše chcel, aby sa popularizovala právna morálka, lebo „*k nášmu sebedomiu, sebadôvere je potrebný silný právny cit, smysel pre spravodlivosť, hlboká úcta k zákonom a ústave*“. Bol presvedčený, že nájdením a ctením si tých najvyšších ideálov práva, pravdy a spravodlivosti, možno dôjsť k zlepšeniu práva a života.

Bol obľúbeným pedagógom, ktorý žiadal od študentov nielen zvládnutie matérie, ale aj príkladné správanie „*aby Vás nepoznávali len po indexe a legitimáciách, ale podľa Vášho vystupovania, aby bolo na každom poznať ušľachtilosť univerzitného poslucháča*“³⁹. Bol si však ve-

²⁵ Tamže, s. 86.

²⁶ Tamže, s. 87.

²⁷ RÁTH, A. O prvkoch záväzkov. *Právny obzor*. 1923, s. 65–71.

²⁸ Nový rektor bratislavskej univerzity. *Národná Jednota*, rubrika *Chýrnik*. 1921, č. 26–27 (8. júla 1921), s. 5.

²⁹ Zum Rektor der Komensky Universität. *Pressburger Zeitung*, (*Tagesneuigkeiten*). 1921, roč. 158, č. 172 (25. júna 1921), s. 3.

³⁰ První slovenská Magnificence. *Lidové noviny* (rubrika *Denní zprávy*). 1921, č. 316 (26. června 1921 ráno), s. 4.

³¹ Reč rektora prof. Dr. Augustína Rátha pri zahájení prednášok na právnickej fakulte dňa 24. októbra 1921. *Ročenka University Komenského za první pětiletí 1919–1924*. Bratislava: Akademický senát UK, 1925, s. 94.

³² Reč rektora univerzity dr. Aug. Rátha pri zahájení prednášok právnickej fakulty. *Kultúrna príloha Slovenského denníka*. 1921, č. 246 (27. októbra 1921).

³³ Arch. Univ. Kom. v Bratislave: fond Rekt. Univ. Kom., pers. odd., r. z. BII/2, osob. sp. František Rouček, šk. 159.

František Rouček prišiel do Bratislavy v roku 1925 a odišiel do Brna 10. októbra 1932 za riadneho profesora obchodného a zemného práva. Tamže.

³⁴ RÁTH, A. Socializácia práva. *Právnik*. 1921, č. 1, s. 1–12.

³⁵ Tamže, s. 3, 7.

³⁶ Tamže, s. 10.

³⁷ Reč rektora university prof. Dr. Augustína Rátha pri zahájení sjazdu Svazu slovenského študentstva dňa 12. II. 1922. *Ročenka University Komenského za první pětiletí 1919–1924*. Bratislava: Akademický senát UK, 1925, s. 101.

³⁸ RÁTH, A. Socializácia práva. *Právnik*. 1921, č. 1, s. 3–5.

³⁹ Prívet J. M. rektora prof. Dra Rátha pri immatrikulácii (dňa 22. júna 1922). *Ročenka University Komenského za první pětiletí 1919–1924*. Bratislava: Akademický senát University

domý, že naučiť sa právne predpisy nie je pre právnikov jediným zmyslom štúdia a preto opakovane zdôrazňoval „*nie podľa toho budete dobrými právnikmi, že koľko budete vedieť, ale predovšetkým podľa toho, akí budete podľa hodnôt, ktoré v sebe ako akademicky vzdelaní ľudia vypestujete*“.⁴⁰

3. Iné aktivity Augustína Rátha

Okrem vyučovania občianskeho práva sa Augustín Ráth stal aj suplantom pre právo obchodné a zmenkové.⁴¹ Zároveň bol predsedom skúšobnej komisie pre štátne skúšky z práva vedeckého, a to ešte podľa uhorského študijného poriadku. Skúšky sa skladali z odborov občianske právo, trestné právo a trestný súdny poriadok, právo obchodné a zmenkové, civilný súdny poriadok a právo administratívne. Augustín Ráth bol členom dvoch týchto komisií. Minister školstva a národnej osvety V. Šrobár vymenoval dňa 10. mája 1922 do komisie pre občianske právo Augustína Rátha, ako aj E. Svobodu a O. Sommera.⁴²

V novembri 1921 sa profesorský zbor Právnickej fakulty UK uzniesol na tom, že bude vydávať *Knihovňu Právnickej fakulty Univerzity Komenského*. Augustín Ráth sa stal riaditeľom tejto knižnice. Išlo o vydavateľskú edíciu, v ktorej vyšlo viac ako 47 kníh z rôznych odvetví práva. Prvá vyšla v roku 1922⁴³ a posledná v roku 1937.⁴⁴

Augustín Ráth bol aktívny aj mimo fakulty. V roku 1923 ho prezident ČSR vymenoval za prísediaceho na Štátny súd v Brne.⁴⁵ T. G. Masaryk vymenoval Augustína Rátha do tejto funkcie ešte v rokoch 1926 a 1929.⁴⁶ Štátny súd bol samostatný nový súd, zriadený podľa zákona o Štátnom súde č. 51/1923 Sb. z. a n., zo dňa 19. marca 1923, aby súdil trestné činy podľa nového Zákona na ochranu republiky č. 50/1923 Sb. z. a n., zo dňa 19. marca 1923. Skladal sa z predsedu, jeho námestníka a potrebného počtu sudcov z povolania a prísediacich. Prísediacich menoval na dobu troch rokov prezident ČSR na návrh vlády. Hlavné pojednávanie pred Štátnym súdom sa uskutočňovalo pred 6-členným senátom.

Komenského, 1925, s. 108.

⁴⁰ LUBY, Š. Osobnosť a dielo prof. Dr. Augusta Rátha. *Právny obzor*. 1942, č. 2–3, s. 46.

⁴¹ AUK, fond Rektorát UK, personálne oddelenie, reg. zn. BII/2, osobný spis Augustín Ráth, šk. 152.

⁴² List ministra školstva a národnej osvety ČSR V. Šrobára a rektori Komenského Univerzity A. Ráthovi zo dňa 10. mája 1922 č. j. 36.982/1922. Tamže.

⁴³ BASCH, A. *Teorie inflace*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského 1922. 116 s.

⁴⁴ JELÍNEK, V. *Teorie mezinárodních orgánů*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1937. 154 s.

⁴⁵ Menovací dekrét prezidenta ČSR zo dňa 6. mája 1923, v ktorom menoval 24 prísediacich na Štátnom súde v Brne, z toho štyroch Slovákov. *Národní archiv*, Předsednictvo ministerské rady, signatura 270/4, k. 1 694.

⁴⁶ Menovacie dekréty prezidenta ČSR zo dňa 02. apríla 1926 a 19. apríla 1929. *Národní archiv*. Předsednictvo ministerské rady, signatura 270/4, k. 1 694.

V roku 1926 došlo k založeniu vedeckej spoločnosti – Učená spoločnosť Šafaříkova. Prvé slávnostné zasadnutie USŠ sa uskutočnilo 6. decembra 1926 a o tejto udalosti informovala i denná tlač.⁴⁷ Úvodné slovo mal rektor univerzity Otakar Sommer, ktorý zdôraznil, že túto organizáciu chcú dať do služieb Slovenska.⁴⁸ Na ustanovujúcej schôdzi USŠ bol zvolený za predsedu Augustín Ráth a hlavným tajomníkom sa stal A. Pražák.⁴⁹ Augustín Ráth ako zvolený predseda v úvodnom slove najprv filozoficky zdôvodnil potrebu vzdelávania a uviedol historický prehľad slovenských učených spoločností. Zároveň zdôraznil hlavný zmysel založenia USŠ: „*Túto organizáciu, túto Učenú Spoločnosť Šafaříkovu chceme predovšetkým postaviť do služieb Slovenska. Rozum a svedomie nám povedajú, že náš život je špatný, ale našim úkolom je ten život napraviť. Človek nežije len osobným životom ... Naša Učená spoločnosť podáva priateľskú ruku Matici Slovenskej, lebo už bol najvyšší čas spoliť sa proti všetkým zahŕľáčom kultúrneho života slovenského. Daj Bože, aby dlhé roky trval tento náš krok a naša práca priniesla zrelého ovocia*“.⁵⁰

Augustín Ráth vykonával funkciu predsedu dve plné funkčné obdobia. Druhýkrát ho zvolili za predsedu na výročnom zhromaždení USŠ 28. januára 1932.⁵¹ Dobová tlač pravidelne prinášala informácie o zhromaždeniach USŠ a informovala aj o opätovnom zvolení Augustína Rátha za predsedu USŠ.⁵² Za predsedu ho zvolili aj v roku 1937,⁵³ ale vzhľadom na likvidáciu USŠ v roku 1938–1939 svoje tretie funkčné obdobie nedokončil.

Záver

Augustín Ráth si veľmi cenil prácu českých kolegov vo všetkých oblastiach práva a uvedomoval si, že bez nich by boli začiatky právnickej fakulty veľmi ťažké, ak vôbec možné. Bol znechutený tým, že časť slovenskej verejnosti hneď po vzniku ČSR šírila protičeské nálady: „*Som presvedčený, že pravou príčinou zločinnej protičeskej agitácie je úplná temnota – ignorancia, neznalosť českých dejín, českej literatúry; lebo tí Slováci, čo zveľadovali svoje vedomosti a obohacovali svoju dušu z diel*

⁴⁷ Prvé slávnostné zasadanie Učenej spoločnosti Šafaříkovej v Bratislave. *Slovenský národ*. 8. decembra 1926, s. 3.

⁴⁸ SOMMER, O. Reč jeho magnificencie univ. profesora Dra Otakara Sommera, rektora Univerzity Komenského, jíž zahájeno první slavnostní sedění Učené společnosti Šafaříkovy v Bratislavě dne 6. prosince 1926. *Bratislava*. 1927, č. 1, s. 2.

⁴⁹ V triede duchovnej zvolili za predsedu Josefa Hanuša, tajomníkom sa stal Rudolf Rauscher. V prírodovednej triede sa stal predsedom Kristian Hynek a tajomníkom Zdeněk Frankenberger.

⁵⁰ Z prvej schôdze Učenej Spoločnosti Šafaříkovej. *Slovenský denník*. 8. decembra 1926, s. 2.

⁵¹ Výroční shromáždění správní U. S. Š. za rok 1931. *Bratislava*. 1932, č. 1, s. 162.

⁵² Šafaříkova učená spoločnosť v Bratislave. *Slovenský denník*. 2. februára 1932, s. 5.

⁵³ Učená spoločnosť Šafaříkova. Výroční valné správní shromáždění za rok 1936. *Bratislava*. 1937, č. 1, s. 114.

*a plodov ducha českého, tí museli skloniť hlavu v uznani a ich srdce prilnulo celou láskou k bratom Čechom. Tedy čítajte – a učte sa vôbec.*⁵⁴

Augustína Rátha predstavujem ako právnickú osobnosť, ktorá prešla širokým spektrom právnických povolání. Vo svojom bohatom pracovnom živote pôsobil najdlhšie ako pedagóg. Výrazným spôsobom prispel k tomu, aby na Právnickej fakulte Univerzity Komenského vychováli počas Československej republiky potrebnú slovenskú inteligenciu do štátnej správy, samosprávy, súdnictva, advokácie a ďalších povolání, kde sa uplatnia právnici. Z jeho nadčasových príhovorov, ale aj činov by sa dalo vybrať veľa podnetných myšlienok na výchovu dnešného právneho dorastu a úctu k právu. Aj dnes by mali vedieť pedagógovia zanietiť študentov „ráthovským spôsobom“

⁵⁴ Reč prof. Dra Augustína Rátha pri jeho inštalácii na rektora university dňa 21. marca 1922. *Ročenka University Komenského za prvni pětiletí 1919–1924*. Bratislava: Akademický senát UK, 1925, s. 87.

pre pravdu a spravodlivosť a viesť ich až k určitému idealizmu a nadšeniu v týchto oblastiach.

Právnická výchova sa musí viac starať nielen o odbornú zdatnosť študentov, ale aj o ich povahovú pevnosť, samostatnosť, sebavedomie a kritickosť myslenia. To platí zvlášť v dnešnej dobe hoaxov a zámerne šírených polopráv. Vychovávať a vzdelávať je potrebné nielen tých, čo právo aplikujú, ale aj jeho adresátov. Augustín Ráth považoval za dôležité vychovávať k úcte a dodržiavaniu práva: „*Bez poctivosti, bez úcty ku právu, bez citu pre povinnosť, bez lásky k bližnému, slovom, bez cnosti všetko je ohrozené, všetko sa rúti; a ani vedy, ani umenie, ani prepych, ani priemysel, ani rečníctvo, ani žándár a financ nie sú v stave udržať vo vzduchu budovu, ak by jej základ bol pochybený.*“⁵⁵

⁵⁵ Reč rektora university prof. Dra Augustína Rátha pri zahájení sjazdu Svazu slovenského študentstva dňa 12. II. 1922. *Ročenka University Komenského za prvni pětiletí 1919–1924*. Bratislava: Akademický senát UK 1925, s. 100.

Právní dějiny mimoevropských zemí (stručný nástin)

Stanislav Balík, Stanislav Balík ml., Stanislav Balík jr.

Plzeň: 2021, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 4., rozšířené vydání, 291 s.
ISBN 978-80-7380-848-8

Sám fakt, že během necelých dvou desetiletí vychází čtvrté vydání této učebnice věnované právním dějinám mimoevropských zemí, ukazuje kvalitu publikace i zájem o sledovanou problematiku na právnických fakultách českých vysokých škol. V jedenačtyřiceti kapitolách nabízejí zástupci tří generací právnické rodiny Balíkových hutnou informaci o právních dějinách mimoevropských zemí, přičemž vědomě pomíjejí Spojené státy. Nemohou přitom věnovat všem zemím stejnou pozornost, a proto pečlivě vybrali historické i současné státní útvary, které pak pojednávají v jednotlivých kapitolách. První dvě jsou potom obecným úvodem do problematiky právních dějin mimoevropských zemí a stručným zamyšlením nad proměnou předstátní společnosti ve státy na Starém Východě a antickém západě. Další kapitoly přibližují právní dějiny starého Egypta, dějiny státu a práva na území Mezopotámie, státu a práva na území starověkého Iránu, ale také Palestiny, Kartága, staré Číny či staré Indie.

Většina kapitol má stejnou strukturu: stručný historický přehled, periodizace dějin příslušného celku, prameny místního práva a nastínění jeho vývoje. Tuto část publikace uzavírá dvanáctá kapitola, v níž se autoři zabývají postavením jednotlivce ve starověkých státech. Další blok věnovali problematice vzniku islámu a chalífátu, středověké Arménii, Gruzii, Ázerbájdžánu, státu Mongolů a Číny až do sedmnáctého století, přičemž zachovávali strukturu prvních kapitol, což ostatně platí o celé publikaci.

Autoři v nich text předešlých vydání v některých pasážích rozšířili, zcela nově pak zahrnuli například informace o vzniku některých států v Africe a Asii po druhé světové válce. Podstatně větší prostor věnovali také problematice britské koloniální říše v různých částech světa, tedy Kanadě od Cabotovy výpravy až po ústavní zákon z roku 1982, Indii (kde popsali koloniální expanzi

nejen Británie, ale i dalších evropských států), jihu Afriky, Austrálie a Nového Zélandu či Hongkongu. Nově pojednali oblast Latinské Ameriky, kde v samostatných kapitolách věnovali pozornost některým momentům právních dějin, které neměly význam jenom pro region. Úcta k právním normám, již chovaly státy pyrenejského poloostrova od dob římské kolonizace, se projevovala v množství často protichůdných zákonů vydávaných pro „Indie“ institucemi ve Španělsku od začátku šestnáctého století. Nakonec se tak stal systém naprosto nepřehledným a situaci příliš nezlepšilo ani vypracování Sbírky zákonů pro indická království v roce 1681. Mnoho z jejích zákonů platilo až dlouho do devatenáctého století, ani potom ale neztratilo platnost úsluví užívané úředníky od šestnáctého století: Uposlechnu, ale nesplním. Nevymahatelnost práva tak zůstává problémem Latinské Ameriky dodneška. Od prvních let nezávislosti přijímaly sněmovny nových latinskoamerických států ústavy, při jejichž vzniku hrál velkou roli příklad základního zákona americké Unie. Nemalý vliv měla i Cádizská ústava z roku 1812, na jejíž přípravě participovali také právníci z kolonií pracující ve dvacátých letech na ústavách Peru, Ekvádoru či Mexika. Ústava mexické revoluce se pak stala svými články o pozemkové reformě či státním vlastnictví nerostných zdrojů příkladem dalším zemím Latinské Ameriky, ale také Iránu.

Trojice uznávaných autorů stejného jména tak nabízí v recenzované publikaci interesované veřejnosti vyvážený přehled právních dějin mimoevropských zemí. Nezaufme jen bohatou faktografií, ale schopností představit právní problematiku v širším kontextu historického vývoje. V doporučené literatuře najdou zájemci navíc vybrané tituly pro další studium.

prof. PhDr. Josef Opatrný, CSc.
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Jiří z Kunštátu a na Poděbradech 1420

Václav Liška (ed.)

Zlín: Academia Economica s. r. o., 2019, s. 180. ISBN 978-80-87492-07-9

Publikace „Jiří z Kunštátu a na Poděbradech 1420“ třinácti autorů (editor Dr. Václav Liška) byla vydána k 600. výročí narození Jiříka z Poděbrad s finanční podporou Středočeského kraje a Památkové komory ČR. Na jejím vzniku se podíleli svými příspěvky přední odborníci na období středověku, ilustracemi doprovodil Jiří Lode. Každý příspěvek je důsledně zdrojován s odkazy nejen na českojazyčné publikace a články.

Text knihy v rozsahu 180 stran je průběžně doplněn řadou (černobílých i barevných) fotografií k tématu.

Obsah je členěn do 4 oddílů. Úvodní obsahuje čtyři příspěvky o Jiřím z Poděbrad.

První, z pera historika prof. P. Čorneje, provádí čtenáře celým obdobím vlády „husitského krále“ a stručně objasňuje problematiku jednoty křesťanství, náboženské vyváženosti a zejména bojů o uznání kompaktát, to vše na pozadí celoevropských souvislostí. Zajímavé je i autorovo líčení Jiříkova pojetí „krále dvojího lidu“, kdy královna Johana z katolické rodiny přijímala podobu, a naopak král z utrakvistické rodiny se zúčastňoval katolických bohoslužeb v katedrále sv. Víta.

V druhém příspěvku se V. Kofránková zamýšlí nad vývojem historické tradice ve vztahu k Jiřímu z Poděbrad. Podnětné jsou zejména úvahy nad symbolikou hodnocení krále v průběhu věků i v současnosti.

Článek prof. O. Felcmana ojedinělým způsobem vysvětluje příběh rodu jediného českého pána, který se stal králem. Mimořádně zajímavé je osvětlení povýšení jeho tří synů na říšská knížata a založení dynastie, která se stala třetí slezskou knížecí se dvěma větvemi s trváním až do 17. století. Článek zakončují zajímavé poznatky o důsledcích v heraldických znameních Minsterberků i kladského hrabství, a to včetně barevných vyobrazení.

Závěrečný článek úvodní části profesorky K. Adamové a doc. A. Lojka o Mírovém projektu Jiřího z Poděbrad je věnován i předchozím dvěma projektům, kterými se Jiřík v letech 1462–1463 inspiroval a který byl neúspěšně prezentován v roce 1464. Jeho navrhovaná „Smlouva o nastolení míru v celém křesťanstvu“ pokračuje po stránce právní, politické i teologické svou dobu. Podrobně jsou v příspěvku uváděny cíle i obsah tohoto projektu. Přitom jsou vysvětleny i postoje významných evropských panovníků a zejména papeže. Pod jeho vlivem totiž francouzský král také nakonec od projektu odstoupil. Velmi zajímavé a inspirativní je v tomto příspěvku porovnání principů, záměrů a institucí se současností, zejména ve vztahu k integračním snahám v Evropě.

Další oddíl s názvem „V této době“ zaměřením navazuje na první článek knížky a je uvozen rozsáhlejší článkem „Utrakvistická církev a její společenský dosah v době Jiřího z Poděbrad“ církevních historiků J. Hrdličky a B. Lásky. Příspěvek je věnován nejen vývoji utrakvistické církve od počátků české reformace, zabývá se především různými aspekty mírového projektu Jiřího z Poděbrad s důrazem na jednotu západoevropského křesťanstva i počátky kolektivní bezpečnosti.

Příspěvek specialisty na Nepomucko P. Motejzika v kratším příspěvku seznamuje čtenáře s historií Zelenohorské jednoty, kde se sdružovali odpůrci Jiřího z Poděbrad, na pozadí dění v českých zemích konce 15. století.

Oddíl I. uzavírá článek B. Marka „Obraz slavného rytíře Jana Žehrovského z Kolovrat v Deníku o jízdě a putování pana Lva z Rožmitálu a z Blatné z Čech až na konec světa“, věnovaný „českému Achilleovi“ – Janu Žehrovskému z Kolovrat, který doprovázel pana Lva z Rožmitálu při jeho cestě Evropou s poselstvím krále Jiříka.

Dle mnohokrát citovaného zdroje – cestopisu Václava Šaška z Bířkova, byl Jan Kolovrat mistrem v zápase muže proti muži i v rytířském klání na koni se dřevci. S oblibou předváděl podobu těchto soubojů provozovanou v českých zemích a ukazoval svou sílu i mistrovství. Toho bylo využito, protože po obvinění Jiříka z kacířství měl pan Lev svou cestou jeho autoritu v očích cizích panovníků a šlechticů obnovit. Příspěvek je doplněn nejen dobovými obrázky, ale i množstvím odkazů, citací a poznámek pod čarou.

Oddíl II. „Rod krále Jiřího“, který opět navazuje především na úvodní oddíl, obsahuje dva kratší příspěvky. Rozsáhlejší stať od kastelána hradu Kunštát Š. Radima „Tři kapitoly z historie hradu Kunštát“ provází historií hradu od období rané gotiky přes její vrchol až do její pozdní fáze, a to vše ve vazbě na krále Jiřího a jeho předky i potomky. Každého milovníka historie středověku zaujme podrobné líčení vývoje držení hradu, doplněné řadou vyobrazení.

Článek „Saská vévodkyně Zdeňka Česká, dcera krále Jiřího z Poděbrad“ Z. Žmudové je zaměřen na další historické události doby, v souvislosti s osudy dcery krále Jiřího z prvního manželství s Kunhutou ze Štenberka. Dcera Zdeňka (v Sasku nazývaná Sidonie) byla jako desetiletá provdána za Albrechta, mladšího syna saského kurfiřta Friedricha. Sňatek byl dohodnut v rámci jednání s německými knížaty v Chebu. Král Jiří dosáhl přitom

i přivtělení saských lén do rámce České koruny a zřekl se přitom nároku na česká léna v Sasku. V Chebu bylo tak uzavřeno přátelství se saskými Wettiny, a rovněž s braniborskými Hohenzollerny a bavorským vévodou. Byly to smlouvy významné, cenné nejen pro české dějiny, ale i pro pozdější dobu jeho vlády. Jiří dosáhl rovněž uznání u mnoha říšských kurfiřtů a knížat. Ve smlouvě z roku 1459 byla pak pevně stanovena hranice mezi Čechy a Saskem, která je do dnešního dne z velké části platná.

Závěrečný oddíl III. „Odkaz Jiřího z Kunštátu a na Poděbradech“ obsahuje krátký příspěvek publicisty J. Hrubeše o jezdeckém pomníku Jiřího z Poděbrad sochaře B. Schnircha. Z citovaných pramenů jsou popsány okolnosti realizace sochy i generální rekonstrukce v roce 1995.

Knihu uzavírá stat' „Jiří z Poděbrad v tradici Církve československé husitské“ VIII. patriarchy Církve československé husitské T. Butta, která se ve třech částech z různých pohledů zamýšlí nad Jiřím z Poděbrad jako součástí tradice české reformace.

Recenzovaná publikace významným a podnětným způsobem shrnuje období vlády „husitského krále“, zejména v kontextu a s důsledky do současnosti. Čtenář bude asi postrádat v závěru krátké medailonky autorů, byť jsou dohledatelné na síti.

*Mgr. Ing. Jiří Tobíšek
Vysoká škola ekonomie a managementu*

Několik vět o vynikajícím pedagogovi, vědci, kolegovi a skvělém člověku

Dne 28. 11. 1951 se narodil a v letošním roce tak oslavil sedmdesáté narozeniny prof. Jan Hurdík, DrSc. Přinejmenším to druhé je událost, kterou nelze na stránkách tohoto časopisu (a jistě nejen na nich) pominout.

Jan Hurdík ukončil svá vysokoškolská studia v roce 1976 na Právnické fakultě Masarykovy univerzity (v té době University Jana Evangelisty Purkyně v Brně) a tamtéž dosáhl o rok později titulu doktora práv. Bezprostředně po studiích se stal právním čekatelem a v roce 1978 prokurátorem u Okresní prokuratury v Třebíči. Po dvou letech však tato epizoda v jeho životě skončila, neboť nastoupil jako odborný asistent na své mateřské fakultě, kde působí dodnes. (V období let 2005 až 2016 zde působil navíc jako zástupce vedoucího katedry občanského práva a v letech 2016 až 2018 jako její vedoucí.) V roce 1984 dosáhl vědecké hodnosti kandidáta věd, čtyři roky nato byl jmenován docentem a v roce 2001 získal vědeckou hodnost doktora věd. Profesorem byl jmenován v roce 2004.

Jakkoli ve svém profesním životě jubilant neopomíná ani praktickou stránku práva (jsa již od roku 1990 advokátem), představuje základ jeho odborných aktivit především jeho pedagogická činnost, a to zejména v oblasti občanského práva hmotného. Ta je přirozeně spjata zejména s brněnskou právnickou fakultou, kde profesor Hurdík kromě standardní přednáškové a seminární výuky zajišťuje jednak v rámci programu Socrates pro zahraniční studenty výuku srovnávacího kursu základních institutů občanského práva (ve francouzštině) a základních institutů smluvního práva (v anglickém jazyce), jednak plní funkce školitele a zejména garanta předmětu občanské právo hmotné v doktorském studijním programu. S tím

pak úzce souvisí i jeho zapojení do funkcí člena vědecké rady, člena oborové rady a předsedy oborové komise pro obor občanské právo doktorského studijního programu na této fakultě. Akční rádius jubilanta je ovšem mnohem širší. V této souvislosti vystupuje do popředí především jubilatovo působení na mezinárodním poli, kde absolvoval celou řadu nejen studijních, ale i přednáškových pobytů, a to v Rakousku, Maďarsku, SRN, Francii, Belgii a Polsku. Pro vydavatele tohoto časopisu je obzvlášť cenné, že se profesor Hurdík zapojil již téměř před deseti lety do pedagogické činnosti též na Fakultě právnické ZČU, kde působí nejen jako přednášející, ale v rámci doktorského studijního programu i jako školitel, přičemž zde zastává rovněž funkci člena vědecké rady fakulty. Kromě toho je na vnitrostátní půdě též členem komise pro doktorské řízení (DrS) Ústavu státu a práva AV ČR a členem oborové rady Právnické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.

Je-li Jan Hurdík mimořádně úspěšným pedagogem, ani v nejmenším za tím nezaostává ve své bohaté vědecké a související publikační činnosti. Především je sám autorem celé řady monografií, jež se věnují zejména základním otázkám obecné části občanského práva hmotného. Kromě toho je hlavním spoluautorem několika zahraničních monografií vydávaných jako součást edice *International Encyclopaedia of Laws* v Haagu a spoluautorsky se též podílel na mnoha komentářích k občanskému zákoníku z roku 1964 a k občanskému zákoníku aktuálnímu, jakož i na komentáři k zákonu o nadacích a nadačních fondech. Ruku v ruce s tím pak jde i jeho rozsáhlá účast na různých vědeckých projektech, ať již domácích, anebo zahraničních. Samozřejmostí je pak nejen jeho autorství dlouhé řady vědeckých a odborných článků a studií, ale i autorství a spoluautorství četných učebních textů. V této souvislosti se nelze nezmínit zejména o jedné z prvních učebnic vydaných v souvislosti s přijetím nového občanského zákoníku, která zahrnuje obecnou část, jakož i věcná práva a která byla pod jeho vedením vydána především k účelům výuky na Fakultě právnické ZČU. V literární produkci profesora Hurdíka však nejde ani zdaleka o její kvantitu (jakkoli úctyhodnou), nýbrž především o její výjimečnou kvalitu. Představuje totiž svou převážnou částí tvorbu, která je (na rozdíl od většiny literárních počínů v oblasti naší současné civilistiky) laděná skutečně vědecky, aniž staví na pozitivistických přístupech a nekritickým přijímání výsledků občanskoprávní legislativy, ať již té minulé, anebo té vysoce problematické současné. To z autora činí jednoho z nejlepších teoretických civilistů současné doby.

Právě tyto vysoké vědecké kvality vedou k tomu, že se profesor Hurdík stal členem nejen mnoha domácích, ale i zahraničních vědeckých institucí (zejména Společnosti pro smluvní právo, European Law Institute, několik let byl též členem Aquis Group aj.), jakož i redakčních rad. Přitom své zkušenosti dokázal nejednou uplatnit rovněž v samotném legislativním procesu (zejména při přípravách právních norem týkajících se nadací i obecně norem posledního občanského zákoníku).

Jestliže se člověk shora uvedených kvalit zapojí do činnosti též jiné než mateřské fakulty, je to pro takovouto jinou fakultu nepochybně cenná pomoc a vzpruha. Jestliže takový krok učiní v době, kdy se od této fakulty v jejích nejtěžších chvílích kdekdo odvrací, platí to desetinašobně. A právě takový krok Jan Hurdík učinil ve vztahu k Fakultě právnické ZČU. Nezištně, bez okolků, vzdor tomu, že se nacházel v prostředí, které tomuto jeho kroku zcela jistě nebylo nakloněno. Nelze tedy pochybovat, že je nejen vynikajícím pedagogem a vědcem, ale navíc též tím, koho nazýváme neocenitelným kolegou v pravém smyslu toho slova.

Kdo ovšem Jana Hurdíka zná dobře, příliš se nediví. Jde totiž o člověka nejen výjimečných intelektuálních, ale i skvělých charakterových kvalit. Čestnost a upřímnost, dobrosrdečnost a laskavost, pracovitost a zodpovědnost, tolerance a skromnost, to jsou jen některé z obdivuhodných vlastností, které jej v nadobyčejné míře zdobí.

Autor těchto řádků se velmi těší z toho, že může (alespoň jak věří) jubilanta považovat za svého přítele. Chce mu proto co nejsrdečněji popřát – a to samozřejmě nikoli jen jménem svým, ale především jménem celé Fakulty právnické ZČU a koneckonců i jménem redakční rady časopisu – aby byl co nejvíce zdrav, úspěšný a spokojený a aby takový byl ještě předlouhá léta. Vážený pane profesore, milý Jendo, děkujeme a do těch předlouhých let mnoho štěstí!

doc. JUDr. Jan Pauly, CSc.

Fakulta právnická, Západočeská univerzita v Plzni

Vzpomínka na JUDr. Simonu Stočesovou, Ph.D., LL.M.

Dne 26. června 2021 nás navždy opustila ve věku 48 let JUDr. Simona Stočesová, Ph.D., LL.M., vzácná přítelkyně, kamarádka a kolegyně z Katedry trestního práva Fakulty právnické Západočeské univerzity v Plzni.

Jako odborná asistentka působila na naší fakultě od roku 1998, kdy zejména vedla semináře z hmotného i procesního trestního práva, zkoušela nejenom u postupových zkoušek, ale i u zkoušek státních. Vedla řadu diplomových a rigorózních prací, publikovala. Byla velmi oblíbenou pedagožkou jak mezi studenty, tak i kolegy z fakulty.

Simona Stočesová se celý svůj profesní život věnovala právu, a to po celou dobu zejména právu trestnímu. Byla nejenom duší Katedry trestního práva, ale i celé fakulty. Působila v řadě akademických funkcí jak na půdě fakulty, tak i na půdě univerzity.

V roce 1998 absolvovala magisterské studium na Fakultě právnické Západočeské univerzity v Plzni a byla jednou z prvních absolventek nově vzniknuvší fakulty Západočeské univerzity v Plzni, kde také v roce 2004 získala titul doktora práv. Vzhledem k jejím nadprůměrným jazykovým schopnostem, ovládala výborně zejména německý jazyk, dále anglický a francouzský jazyk, se zúčastnila postgraduálního studia v oboru právo v letech 1999–2000 na Juristische Fakultät der Universität Passau, kde získala titul LL.M. Svoje vzdělání pak zakončila v roce 2011, kdy jí byl udělen titul Ph.D. v oboru trestního práva na Fakultě právnické Západočeské univerzity v Plzni.

Co se týče její odborné praxe, tak se vesměs celý svůj kariérní život věnovala hlavně výuce studentů, zejména na Fakultě právnické Západočeské univerzity v Plzni, kde

byla jedním z odborných asistentů a předních členů Katedry trestního práva. Vedla zde zejména seminární výuku i přednášky, a to jak v povinných předmětech z oboru trestního práva, tak i v řadě povinně volitelných předmětech. V průběhu let působila například i na Vysoké škole aplikovaného práva, Vyšší odborné škole a Střední průmyslové škole elektrotechnické Plzeň, Metropolitní univerzitě Praha, Obchodní akademii Plzeň nebo na Masarykově gymnáziu v Plzni. Byla, jak je již výše uvedeno, velmi oblíbenou a ke studentům vždy velmi vstřícnou a vyhledávanou pedagožkou.

Simona Stočesová byla autorkou mnoha odborných článků a publikací z oboru trestního práva, dále konzultantkou i oponentkou řady bakalářských, diplomových, rigorózních i disertačních prací. Působila v řadě akademických funkcí jak v prostředí Fakulty právnické, tak na Západočeské univerzitě v Plzni.

V soukromí byla výbornou a spolehlivou kamarádkou, nikdy nezkazila zábavu a svým specifickým humorem doplňovala fakultní společenskou stránku.

Simona Stočesová zůstane trvale ve vzpomínkách nejenom jejích blízkých, ale i ostatních, a to zejména jejích fakultních kolegů a přátel.

Čest její památce.

*JUDr. Mgr. Vendulka Valentová, Ph.D.
Fakulta právnická, Západočeská univerzita v Plzni,
Katedra právních dějin*

*JUDr. Petr Kybic, Ph.D.
Fakulta právnická, Západočeská univerzita v Plzni,
Katedra trestního práva*

Česká advokátní komora uspořádala ve spolupráci s Asociací Masaryk úspěšnou konferenci v Paříži

Česká advokátní komora (ČAK) zorganizovala v Paříži ve spolupráci se svým dlouhodobým partnerem frankofonní Asociací Masaryk konferenci, která se uskutečnila 26. listopadu 2021 na půdě českého velvyslanectví. Hlavním tématem jednání bylo ADR v ČR a ve Francii. Konference probíhala v angličtině a francouzštině a zúčastnilo se jí téměř 30 účastníků. Uskutečnila se v Paříži jednak u příležitosti nadcházejícího francouzského (leden–červen 2022) a českého (červenec–prosinec 2022) předsednictví v Radě EU, ale též jako symbolická oslava 30. výročí od založení Asociace Masaryk.

Konferenci oficiálně zahájila Eva Indruchová, vedoucí mezinárodního odboru ČAK, a následovalo přivítání velvyslancem ČR ve Francii Michelelem Fleischmannem. Prostřednictvím videoprojekce účastníky pozdravil i Robert Badinter, prezident Asociace, který vzpomněl spolupráci s iniciátorem vzniku asociace Otakarem Motejlem.

První dva příspěvky programu byly zaměřeny na historii česko-francouzských vztahů, historii spolupráce ČAK a Asociace Masaryk i historii ADR. Za ČAK přednášel Stanislav Balík, děkan Fakulty právnické Západočeské univerzity v Plzni, advokát a bývalý soudce Ústavního soudu ČR, a za Asociací Masaryk Yves Laurin, její tajemník a francouzský advokát.

Následoval zajímavý exkurz do současných (především obchodních) vztahů, které společně shrnuli Vítězslav Blažek, ředitel Czech Trade France, a Zuzana Gamrotová, vedoucí obchodně-ekonomického úseku velvyslanectví ČR.

Jako další vystoupily prostřednictvím videokonference mediátorky Catherine Kessedjian, emeritní profesorka University Paris 2, a Martina Doležalová, advokátka, s praktickými příspěvky shrnujícími právní úpravu ve Francii a ČR.

Následoval networking všech účastníků u číše vína s výhledem na dominantu Paříže – Eiffelovu věž. Konference se setkala s velkým pozitivním ohlasem všech účastníků.

Asociace Masaryk byla založena v roce 1990 s cílem obnovit vztahy mezi českými a francouzskými právníky a měla dva velmi prestižní prezidenty – Roberta Badintera a Otakara Motejla. U příležitosti této konference došlo k personální obměně a novými prezidenty se stali Stanislav Balík a Yves Laurin, novými tajemníky Eva Indruchová a Martin Šíp, advokát.

*JUDr. Ing. Eva Indruchová, Ph.D., LL.M.
tajemník Asociace Masaryk
vedoucí mezinárodního odboru ČAK*

Naděje právní vědy 2021

Dne 26. listopadu 2021 uspořádala Fakulta právnická Západočeské univerzity v Plzni již 10. ročník mezinárodní konference *Naděje právní vědy 2021* určené nejmladší generaci právních vědců a praktiků. Oproti ročníku předšlému bylo nejprve počítáno s tradiční podobou konference v prezenční formě. Postupně se zhoršující epidemická situace však přinutila organizátory konference od této varianty upustit. Celé konferenční jednání tak nakonec proběhlo výlučně ve formě online přenosu. Při zpětném ohlédnutí je však možné konstatovat, že uvedený formát nijak negativně neovlivnil vědecký ráz konference, kvalitu jednotlivých příspěvků ani počet přihlášených účastníků. S počtem téměř devadesáti vystupujících byl ostatně takřka vyrovnán loňský rekordní ročník.

Samotná konference byla zahájena úvodním slovem proděkana pro vědu a výzkum Fakulty právnické Západočeské univerzity v Plzni JUDr. Viléma Knolla, Ph.D., který všechny účastníky jménem svým i jménem děkana fakulty srdečně přivítal a popřál jim řadu podnětných příspěvků, bohatou diskuzi a úspěch při jejich vlastních vystoupeních. Samotné jednání bylo zahájeno v 9:00 hod. S ohledem na to, že i v letošním roce byly prezentovány příspěvky zaměřené na širokou škálu otázek právní vědy i aplikační praxe, byli účastníci rozděleni do čtyřech samostatných tematických sekcí. První byla zacílena na problémy veřejnoprávního charakteru. Postupně zde vystoupilo všech dvacet čtyři přihlášených účastníků, z nichž 13 bylo z České republiky a 11 zahraničních. Příspěvky byly zaměřeny například na problematiku daňového práva, exekucí, popřípadě dalších procesních otázek. Značná část příspěvků se minimálně v určitém rozsahu dotýkala otázek souvisejících s aktuálně probíhající pandemií. Druhá sekce byla věnována právu soukromému.

Postupně zde vystoupilo 28 řečníků, z toho 11 ze zahraničí. Témata jednotlivých příspěvků byla rozprostřena přes všechna odvětví soukromého práva. Prezentovány byly jak příspěvky vysoce teoretické, tak příspěvky zaměřené na otázky ryze praktické. V mnohých byly akcentovány zcela aktuální problémy související s výstupy stávající legislativní činnosti (například nový developerský zákon v Polsku či novela slovenského zákoníku práce vztahující se k problematice práce mimo pracoviště zaměstnavatele). Značně aktuální témata byla námětem vystoupení i v sekci třetí, zaměřené snad poněkud netradičně na právo obchodní, trestní a správní. I v této sekci byli mezi sedmnácti vystupujícími ve značném rozsahu zastoupeni zahraniční účastníci. Patrně největší ohlas tu vzbudily příspěvky cílící na problematiku kryptoměn a na trestněprávní projevy extremismu na stadionech. V poslední sekci věnované právu ústavnímu, právním dějinám a teorii práva vystoupilo 20 přenášejících, a to se zřetelnou převahou zahraničních, kterých se přihlásilo hned 15. Jejich příspěvky byly s ohledem na povahu sekce široce rozptýleny od témat zaměřených na právo římské až po vystoupení zacílená zcela aktuálně na dopady opatření proti probíhající pandemii onemocnění covid-19 na lidská práva.

Z podaného přehledu je patrné, že si konference *Naděje právní vědy 2021* udržela výtečnou odbornou úroveň i značnou oblibu ze strany účastníků hned několika zemí středoevropského prostoru. Lze jen doufat, že se další ročník odehraje ve standardních podmínkách, které umožní zajistit bezpečnou osobní účast všech vystupujících a uspořádat i společenskou část konference.

JUDr. Jindřich Psutka, Ph.D.

Fakulta právnická, Západočeská univerzita v Plzni

XVII. konference o historii advokacie – tentokrát virtuální

Dne 12. listopadu 2021 se odehrála již sedmnáctá konference o historii advokacie, letos pořádaná Fakultou právnickou Západočeské univerzity v Plzni ve spolupráci s Českou advokátní komorou. Ač byla konference do poslední chvíle připravovaná v prezenční formě, byla nakonec pod vlivem vývoje pandemické situace přesunuta do virtuálního prostředí. Čtyřicet účastníků se tak mohlo setkat pouze online a za využití platformy Google Meet ve svých domovech či na svých pracovištích vyslechnout dvanáct příspěvků prezentovaných jedenácti přednášejícími z českých zemí, Slovenska a Polska.

Konferenci svými úvodními slovy otevřeli děkan Fakulty právnické Západočeské univerzity v Plzni JUDr. PhDr. Stanislav Balík, Ph.D., který se také ujal moderování konference, a emeritní předseda Sekce pro historii advokacie České advokátní komory JUDr. Petr Poledník. Jako první vystoupila Mgr. Viktória Hellenbart, která navázala na svá vystoupení na minulých konferencích a představila ve svém příspěvku „Nad knihou Lajosa Králika: Advokátský stav – francúzska advokácia jako vzor pre budovanie modernej advokácie v Uhorsku“ další kapitolu z knihy budapešťského advokáta zaměřenou na vývoj francouzské advokacie od středověku a na jejím základě mimo jiné komentovala aktuální vývoj v oblasti právní úpravy slovenské advokacie, kde současná ministryně spravedlnosti Mgr. Mária Kolíková usiluje o zrušení povinného členství ve Slovenské advokátní komoře. Mgr. Lukáš Malý pak ve svém příspěvku „Advokacie a justice ve viktoriánské literatuře“ nastínil reflexi soudobé právní praxe a nazírání na advokáty, potažmo právníky, na základě děl literárních velikánů Charlese Dickense, Williama Thackeraye, Oscara Wilde a Arthura Conana Doylea. Varšavská advokátka Ewa Stawicka v příspěvku „Časopis polské advokacie PALESTRA – 110 let historie“ představila výbornou češtinou složitý historický vývoj časopisu, v čele jehož redakční rady stojí, který v mnohém kopíruje složitý vývoj moderního Polska. Jako další vystoupil JUDr. Peter Kerecman, Ph.D., s příspěvkem „Odvaha a dilema advokátův proti civilním vodcom Slovenského národného povstania“ ve kterém připomněl velkou statečnost advokátů (i soudců) vystupujících v řízení proti na základě německého ultimata obžalovaným civilním vůdcům SNP a detailně představil průběh velmi zajímavého Němci obtížně manipulovaného procesu. Počátkům slovenské právní

vědy, zejména pak zajímavé osobnosti prvního děkana bratislavské právnické fakulty Augustínovi Ráthovi, se v příspěvku „Začiatky pestovania slovenskej právnej vedy“ věnoval doc. JUDr. Jozef Vozár, CSc.

Po krátké přestávce na oběd na něj – chronologicky – navázala doc. JUDr. Mgr. Martina Gajdošová, PhD., s příspěvkem „Migrácia medzi advokáciou a notárstvom na Slovensku po vzniku Československej republiky“, ve kterém prezentovala zajímavou problematiku přechodu advokátů mezi notáře, a naopak notářů mezi advokáty na základě prozatím dílčích výsledků archivního výzkumu realizovaného na západním Slovensku. Mezi prvorepublikovými notáři zůstali účastníci konference ještě s JUDr. PhDr. Stanislavem Balíkem, Ph.D., který se ve svém příspěvku „Aféra notáře na scestí jako podnět k úvahám o zrušení notářství v první Československé republice“ detailně věnoval osudům notáře JUDr. Hugo Patsche. Ten zpronevěřil velký obnos peněz a následně spáchal sebevraždu. Hojně medializovaný případ vedl i k úvahám o omezení pravomocí notářů, které však nakonec nebylo realizováno. Posléze vystoupil mimo program JUDr. Lubomír Činka se shrnutím příspěvku o vybraných historických soudních budovách, který měl připraven pro původně plánovanou prezenční podobu konference, včetně projekce starých pohlednic a současných fotografií, a který přímo navazuje na jeho vystoupení na předchozích konferencích. Jeho jádrem měla být prezentace obrazové dokumentace mimo jiné soudů v Novém Jičíně, v Českém Těšíně a v Libavě, o kterou byli účastníci v důsledku online formy ochuzeni. JUDr. Rudolf Maník, Ph.D., MBA, MHA, ve svém příspěvku „Advokáti v radoch diplomatov Slovenska z rokov 1939–1945“ připomenul osmnáct slovenských diplomatů, mezi kterými vyniká Ján Spišiak, který se proslavil svým působením v Maďarsku v letech 1940 až 1944, během kterého poskytl pomoc tisícům Židů a Poláků. Mgr. Jan Kober, LL.M., ve svém příspěvku „Nesnadná cesta a široká perspektiva: k prvorepublikovému životu advokátky Marie Mikulové“ představil dosavadní výsledky svého bádání o osudech zajímavé a pozapomenuté osobnosti, autorky publikace Žena v právním řádě československém. Na konci konference vystoupil se dvěma příspěvky JUDr. Ing. Štěpán Hubička. V prvním, nazvaném „Kam až mohla dohnat předepsaná doba a způsob právní praxe prvore-

publikového kandidáta advokacie“, věnoval pozornost nezdařenému pokusu koncipienta Ludvíka Dukáta o obejití povinné bezplatné soudní praxe v roce 1926. Ve druhém, nazvaném „Lví podíl prvorepublikového karlínského advokáta na vzniku hry Voskovce a Weri-cha s názvem Osel a stín, a jeho zapojení do filmového průmyslu“ se pak věnoval osobě JUDr. Karla Schönbauma. V důsledku technických problémů pak bohužel nezazněl anoncovaný příspěvek JUDr. Mgr. Vendulky Valentové, Ph.D., „Advokáti ve funkci purkmistrů a starostů města Plzně v období let 1850–1945“.

Ač pouze ve virtuálním prostoru, a tedy ochuzena o kuloární diskuse, přesto se i sedmnáctá konference o historii advokacie povedla a účastníci se odpojovali s pocitem příjemně stráveného času v přátelském prostředí, ve kterém se dozvěděli mnoho nových informací z oblasti svého zájmu. Všichni se již těší na osmnáctý, snad opět plně kontaktní ročník.

*JUDr. Vilém Knoll, Ph.D.
Fakulta právnická, Západočeská univerzita v Plzni*